

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Mária Onušková
Darina Bačová

Edukačné médiá a ich využívanie v spoločenskovedných predmetoch na základnej a strednej škole

2015

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesionálny a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

Edukačné médiá a ich využívanie v spoločenskovedných predmetoch v základnej a strednej škole

Darina BAČOVÁ
Mária ONUŠKOVÁ

Názov: **Edukačné médiá a ich využívanie v spoločenskovedných predmetoch v základnej a strednej škole**

Autori: PaedDr. Darina Bačová
PaedDr. Mária Onušková
PaedDr. Jana Verešová, PhD.

Recenzenti: Mgr. Hana Tichá
Mgr. Beata Juráková

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave

Odborná redaktorka: Mgr. Terézia Peciarová

Grafická úprava: Ing. Monika Chovancová

Vydanie: 1.

Rok vydania: 2015

Počet strán: 70

ISBN **978-80-565-1390-3**

OBSAH

Úvod	5
1 Nové prístupy k metodike spoločenskovedných predmetov	6
1.1 Význam edukačných médií vo výučbe spoločenskovedných predmetov	7
2 Obraz a fotografia vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov	9
2.1 Analýza a interpretácia obrazu a fotografie vo výučbe spoločenskovedných predmetov	11
3 Karikatúra, plagát a komiks a ich možnosti využitia vo vyučovaní	18
3.1 Karikatúra	18
3.1.1 Analýza a interpretácia karikatúry vo výučbe spoločenskovedných predmetov	20
3.2 Plagát	30
3.2.1 Analýza a interpretácia plagátu vo výučbe spoločenskovedných predmetov	30
3.3 Plagát	36
3.3.1 Analýza a interpretácia komiksu vo výučbe spoločenskovedných predmetov	36
4 Film a audiovizuálne médiá vo výučbe	41
4.1 Využitie filmu vo výučbe a práca s filmom	43
4.2 Práca s audiovizuálnymi programami	45
5 Internet ako zdroj poznatkov vo výučbe spoločenskovedných predmetov	46
5.1 Využitie internetu vo vyučovaní	46
Záver	67
Zoznam bibliografických odkazov	68

Úvod

Učebný zdroj *Edukačné médiá a ich využívanie v spoločenskovedných predmetoch v základnej a strednej škole* je študijným materiálom pre účastníkov vzdelávacieho programu *Tvorivé využívanie edukačných médií v spoločenskovednom vzdelávaní v základnej a strednej škole*, ktorí sa rozhodli implementovať poznatky o tvorivých edukačných médiách do edukačného procesu prvýkrát, ale aj pre učiteľov, ktorí prichádzajú na vzdelávanie s cieľom aktualizovať a prehĺbiť si svoje profesijné kompetencie v danej oblasti.

Učebný zdroj ako študijný materiál pre účastníkov vzdelávania tvorí päť kapitol, ktoré obsahovo korešpondujú s piatimi tematickými celkami akreditovaného aktualizácieho vzdelávacieho programu. Prvá kapitola vysvetľuje podstatu využívania tvorivých edukačných médií v modernom vzdelávaní a zameriava sa aj na charakteristiku základných pojmov súvisiacich s danou problematikou. Obsahom druhej kapitoly sú teoretické poznatky o práci s obrazom a fotografiou a didaktická analýza, ako aj konkrétne návrhy využitia teoretických poznatkov o obraze a fotografii v edukačnom procese. Tretia kapitola prináša teoretickú analýzu karikatúry, komiksu a plagátu a konkrétne ukážky aktivít zameraných na využitie karikatúry, komiksu a plagátu na vyučovacích hodinách spoločenskovedných predmetov. Štvrtá kapitola okrem východísk a didaktickej analýzy filmu obsahuje aj konkrétne ukážky využitia rôznych druhov vizuálnych médií v edukačnom procese. Piata kapitola sa týka najviac využívaného média v spoločnosti v súčasnosti, a to internetu, poukazuje na jeho aplikáciu v edukačnom procese, uvádza konkrétne ukážky využitia internetu na vyučovacích hodinách spoločenskovedných predmetov.

Veríme, že učebný zdroj využijú účastníci vzdelávacieho programu, ktorých jeho obsah oslovil, a tiež tí, ktorí sa rozhodli aplikovať niektoré návrhy autoriek učebného zdroja do praxe s cieľom skvalitniť svoju pedagogickú prácu.

Autorky

1| Nové prístupy k metodike spoločenskovedných predmetov

Prvý tematický celok vzdelávacieho programu *Tvorivé využívanie edukačných médií v spoločenskovednom vzdelávaní v základnej a strednej škole* je zameraný na význam a využitie moderných edukačných médií vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov, na aktualizáciu poznatkov o moderných edukačných médiách. Prvý tematický celok realizujeme využitím teoretických znalostí, poukážeme na zaradovanie edukačných médií do vyučovacích predmetov formou rôznych druhov prameňov a prostredníctvom čitateľských stratégií, teda ciele vzdelávania vzhľadom na účastníkov vzdelávacieho programu sú zamerané nielen na témy obsahovo súvisiace s témou tvorivých edukačných médií, ale aj na spôsob a postupy, ktorými účastník získava poznatky o tejto téme, analyzuje ich a diskutuje o poznatkoch o tvorivých edukačných médiách.

Ciele

Analyzovať teoretické východiská zaradenia témy tvorivých edukačných médií.

Prehĺbiť znalosti o problematike edukačných médií.

Využiť čitateľské stratégie v edukačnom procese pri práci s textom obsahovo zameraným na tvorivé edukačné médiá.

V súčasnosti môžu pedagógovia na vyučovaní spoločenskovedných predmetov pracovať s rôznymi edukačnými prostriedkami, rešpektujúc hlavne zásadu názornosti. Ako uvádzajú Labischová a Gracová (2010), v súčasnosti v odbornej terminológii sa tieto didaktické prostriedky nazývajú *didaktické* alebo *edukačné médiá*, pričom takéto edukačné médium môže byť použité v rôznych fázach vyučovacej hodiny, napríklad ako ilustrácia pri výklade, ale aj ako zdroj nových informácií a poznatkov pri realizácii heuristickej metódy.

Edukačné médiá môžeme klasifikovať z hľadiska rôznych kritérií, ktoré uvádzajú rôzni autori. Jedným z významných hľadísk je autenticita (Labischová, Gracová 2010):

- a) historické pramene – teda bezprostredne médiá, ktoré sa v škole využívajú didakticky upravené – listiny, kroniky, umelecké diela, karikatúry, fotografie, historické mapy, dobové filmy atď.,
- b) médiá sprostredkujúce – literatúra faktu, historická beletria, náučné slovníky, reprodukcie historických diel, dokumentárne filmy a pod.,
- c) sprostredkujúce didaktizované médiá – výklad, učebnice, školské atlasy, školské makety, nástenné obrazy...

Ďalšie delenie určuje zmyslové vnímanie:

- a) textové prostriedky – napríklad výklad, učebnice, zápis na tabuli, historická literatúra, dokumenty, historické slovníky,
- b) vizuálne prostriedky – ilustrácie v učebniciach, nástenné obrazy, fotografie, plagáty, karikatury a iné,
- c) hmotné prostriedky – trojrozmerné učebné pomôcky, nástroje, pamätníky, sochy, historické stavby,
- d) auditívne prostriedky – rozhlasové programy, dobové zvukové záznamy,
- d) audiovizuálne prostriedky – školský film, videozáznamy, dokumentárne filmy, dobové filmy. (Labischová, Gracová 2010)

V súčasnosti sa čoraz viac zaraďuje do vyučovania práca v edukačnými médiami, s vizuálnymi prostriedkami, ako je karikatúra, obraz či plagát a komiks, alebo práca s filmom.

1.1| Význam edukačných médií vo výučbe spoločenskovedných predmetov

Vizuálne či edukačné médiá ako pramene sa začleňujú do oblasti duchovnej a materiálnej kultúry, z ktorej môžeme čerpať rôzne informácie o minulosti, o dejinách umenia. Podľa Labischovej a Gracovej (2010) sa súčasná doba nazýva vizuálnou dobou, pretože prostredníctvom médií sme obklopaní najrôznejšími druhmi obrazov, ktoré sa prostredníctvom vnímania odrážajú aj vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov a ktoré predstavujú iba sprievodnú časť rôznych učebníc. Z didaktického hľadiska je práca s vizuálnymi médiami ako práca s prameňom pre žiaka prínosom.

Vizuálne edukačné médiá plnia vo vyučovaní rôzne funkcie (Labischová, Gracová, 2010):

- dekoratívnu alebo ilustratívnu – obraz má žiaka motivovať, vzbudiť u žiaka záujem,
- reprezentatívnu – obraz je opakovaním písaného textu, znázorňuje osoby, veci, objekty, udalosti z písomného textu, posilňuje vedomosti,
- organizačnú – obraz ako vzťahový rámec na porozumenie textu, znázorňuje časové a priestorové súvislosti,
- interpretačnú – obrazy pomáhajú pochopiť obsah komplexne,
- transformačnú – obraz funguje ako mnemotechnická pomôcka.

Žiaci vizuálne pramene analyzujú hlavne heuristickým spôsobom. Kritická analýza každého edukačného média a jeho interpretácie si vyžaduje, aby študent:

- pochopil komplexnosť danej problematiky (tzn., že sa daná problematika nesmie redukovať na čiernobiele videnie);
- triedil argumenty rôznych skupín a jednotlivcov, ktorí sú do problematiky zainteresovaní (resp. rôznych historikov);
- rozlišoval medzi podstatnými a nepodstatnými doplnkovými informáciami;
- vedel identifikovať potenciálne zdroje informácií;

- objavil prípadné medzery v predkladaných informáciách;
- rozpoznal obmedzenia a nedostatky týchto informácií;
- vedel rozpoznať, či ľudia, ktorí poskytujú informácie, nie sú neobjektívni;
- určil, v čom sa rôzne výklady danej problematiky zhodujú a v čom sa odlišujú;
- vedel narábať s protichodnými pramennými materiálmi alebo výkladmi udalostí.

Pri hodnotení a interpretácii rôznych tvorivých edukačných médií môžeme postupovať pomocou súboru analytických otázok (Stradling 2003):

- Aké motívy mohli viesť týchto ľudí k tomu, že sa rozhodli zastávať tento názor, resp. stanovisko?
- Aký prospech môžu mať z tohto záveru, politiky alebo argumentácie, ktoré zastávajú?
- Aké príčiny pripisujú danej situácii alebo sporu?
- Aké dôležité informácie boli vo vyhlásení, v článku alebo vo filme zamlčané?
- Aké motívy, ak sa o nich dá hovoriť, mohli mať vplyv na zámerné zamlčanie istých informácií?
- Zdôrazňujú vo svojej argumentácii isté body a iným naopak pripisujú menší význam?
- Aký postup, riešenie alebo odporúčanie navrhujú na objasnenie tejto problematiky?
- Aké hypotézy a domnienky väčšinou zdôrazňujú vo svojej argumentácii?
- Do akej miery sú ich hypotézy a domnienky opodstatnené?

Podľa Stradlinga z hľadiska vzdelávacieho procesu je kladenie týchto otázok možno oveľa dôležitejšie ako hľadanie odpovedí na ne za každú cenu.

Úlohy pre učiteľov:

Návrh úloh na prácu s textom zameraným na základné pojmy v oblasti tvorivých edukačných médií. Účastníci vzdelávania pracujú v skupinách, lektor usmerňuje ich činnosť.

1. Vytvorte z predložených materiálov vlastnú charakteristiku jednotlivých tvorivých médií, ktorá bude obsahovať 130 – 150 slov.
2. Charakterizujte svoj postup pri tvorbe textu.
3. Vytvorte kritériá hodnotenia textu určeného na didaktické účely.
4. Zhodnoťte vytvorený didaktický text.
5. Vytvorte myšlienkové mapy, ktorých základom budú informácie z vášho textu. Cieľom myšlienkového mapy je spropagovať jednotlivé tvorivé edukačné médiá.
6. Reflektujte postupy práce v predchádzajúcich úlohách.

2| Obraz a fotografia vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov

V druhom tematickom celku učebného zdroja poukazujeme na zaradenie témy do vyučovania a didaktický aspekt využitia obrazu a fotografie, zároveň podávame návrhy na využitie poznatkov o analýze obrazu a fotografie, materiály pre učiteľov a žiakov, ktoré môžu byť využité pri konkrétnej realizácii témy o tvorivých edukačných médiách vo vyučovaní. Počas realizácie vzdelávacieho programu učitelia pracujú s navrhovanými materiálmi formou analýzy a interpretácie a zároveň vytvárajú úlohy rozvíjajúce kreativitu žiaka.

V spoločenskovednom vzdelávaní majú obraz a fotografia svoje miesto hlavne v 20. storočí. Približujú nám minulosť, ktorú prostredníctvom nich spoznáваме. Základ práce s obrazom uvádzal už v 17. storočí J. A. Komenský vo svojom didaktickom diele *Orbis Pictus – Svet v obrazoch*. V súčasnom období majú obraz a fotografia nespochybniteľnú úlohu hlavne z toho hľadiska, že sú žiakom najbližšie, pretože s fotografiami sa stretávajú prostredníctvom rodinných albumov či sami vytvárajú a dokumentujú rôzne udalosti. Obrazy a fotografie rozvíjajú rôzne kompetencie žiakov prostredníctvom vnímania, pozorovania, analýzy, syntézy a interpretácie, teda aktívnou prácou žiakov s uvedenými prameňmi (tvorivými médiami) na vyučovacích hodinách spoločenskovedných predmetov.

Podľa Stradlinga (2003) vizuálny vnem, či už je to fotografia, karikatúra alebo film, prispieva k formovaniu našej predstavy o nás samých, ako aj o okolitom svete a poskytuje nám záchytné body, ktoré slúžia na rekonštrukciu nedávnej minulosti, s ktorou sa chceme oboznámiť.

Určite existuje množstvo fotografií, ktoré sa objavujú takmer v každom dôležitejšom diele o dejinách, v učebniciach. Fotografie sú na jednej strane vizuálne stopy udalostí, ktoré sa stali v nedávnej minulosti, a na druhej strane často vyvolávajú našu emocionálnu reakciu na dané udalosti a zachyteným udalostiam dávajú určitý zmysel aj bez ich podrobnej analýzy. Stradling uvádza, že málo fotografií historického významu je neutrálnych a ich interpretáciu ovplyvňujú mnohé faktory:

- a) výber námetu,
- b) voľba uhla zaostrenia,
- c) manipulácia so svetlom a tieňom,
- d) kontrast a zrnitosť,
- e) vedomá alebo nevedomá manipulácia s emocionálnymi reakciami,
- f) sprievodná legenda.

To znamená, že napríklad mnohí historici neradi interpretujú vizuálny materiál ako primárny prameň a obrazový materiál, zvyčajne fotografie používajú iba na ilustračné účely. (Stradling 2003) Najjednoduchší spôsob interpretácie fotografie je vybrať fotografiu, ktorá je uvedená v učebnici, je prístupná všetkým žiakom v triede a neslúži len ako ilustračný materiál uvedený v učebnici. Analyzovať fotografiu či obraz je potrebné žiakov naučiť, využiť môžeme niekoľko návrhov na analýzu fotografie, ktoré uvádza Stradling (2003):

- Fotografie z rôznych období sa dajú využiť na štúdium vývoja spoločenských trendov, napríklad v móde, v trávení voľného času, v rodinnom živote, v živote dospelujúcej mládeže, v zamestnaní alebo v meniacom sa postavení žien. Užitočným prameňom sú reklamné fotografie z rôznych období 20. storočia, ktoré naznačujú, čo inzerenti usudzujú o živote spoločnosti v danom období.
- Fotografie sa dajú použiť aj na zmapovanie vývojových trendov 20. storočia, napríklad v technike, doprave, architektúre, umení alebo školstve. V tomto smere môžeme žiakom poskytnúť štúdium fotografií z rôznych období.
- Skupiny fotografií z jednotlivých období (ako napr. obrázky z ulíc, trhovísk, pracovísk, pohrebov, interiérov ľudských obydlí) sa môžu skúmať ako prostriedok na hľadanie prvkov týkajúcich sa rôznych aspektov spoločenského života v danom období.
- Študentom môžeme predložiť fotografie (alebo pohľadnice) toho istého fenoménu z rôznych období. Napríklad porovnávanie fotografií tej istej ulice, ale z rôznych období 20. storočia, fotografií tej istej budovy, ktorá sa využívala na rôzne účely v rôznych obdobiach.
- Vezmeme si fotografiu s mnohými detailami (ako napríklad obrázok ulice, výjav z bitky, míting alebo interiér továrne), z ktorej odstránime dátum, komentár a prameň, z ktorého pochádza. Študenti položia na fotografiu priesvitnú fóliu rozdelenú na štvorčeky 3 x 3 a potom detailne opisujú, čo vidia v každom štvorčeku mriežky.
- Študentom predložte jednu z fotografií významnej historickej udalosti, ktorá prispela k formovaniu toho, ako túto udalosť vníma svet. Študentom zadajte úlohu, aby porovnali texty alebo komentáre patriace obrázku, ktoré boli publikované vo vzorke novín v danom období.

Na základe práce s fotografiou Stradling (2003) uvádza, čo majú študenti vedieť:

1. fotografie, ktoré sa zachovali ako historický doklad o danej udalosti, prešli intenzívnym procesom selekcie na viacerých úrovniach,
2. fotografie takmer vždy odrážajú konvencie a názory doby, z ktorej pochádzajú,
3. fotografie sa dajú jednoducho zmeniť a zmanipulovať,
4. fotograf môže priamo ovplyvniť udalosti, ktoré fotografuje.

2.1| Analýza a interpretácia obrazu a fotografie vo výučbe spoločenskovedných predmetov

Pri analýze a interpretácii fotografie či obrazu existuje niekoľko postupov podľa rôznych autorov. Keďže každá fotografia a každý obraz je originálom, pri analýze a interpretácii s nimi musíme takto pracovať. Uvádzame dve možnosti interpretácie fotografie a obrazu. Prvá analýza je podľa Stradlinga (2003), ktorý uvádza tri fázy interpretácie:

1. fáza: **Opis**

Opíšte presne to, čo vidíte na fotografii. V tejto fáze sa nesnažte robiť žiadne úsudky o tom, čo vidíte.

Opíšte ľudí a ich činnosť a/alebo predmety, ktoré sú na fotografii.

Ako sú osoby či predmety zoskupené?

Opíšte, čo vidíte v pozadí, v popredí, v strede, napravo a naľavo na fotografii.

2. fáza: **Interpretácia – Dôkazy** – Podľa čoho tak usudzujete?

– S akou istotou to môžete tvrdiť?

Čo sa podľa vás deje na fotografii?

Kto sú ľudia na fotografii, resp. aké sú na nej predmety?

Uvedte, kedy približne bola fotografia zhotovená? (rok, obdobie, udalosť)

Je to realistický záber alebo fotografia vznikla pózovaním pred fotoaparátom?

3. fáza: **Doplňujúce otázky**

Uvedte ďalšie historické pramene, pomocou ktorých by ste mohli overiť pravdivosť vašich záverov o tejto fotografii.

Čo už viete z predchádzajúcich hodín dejepisu o udalostiach, ktoré sa týkajú daného výjavu na tejto fotografii?

Vyvolala vo vás fotografia otázky, na ktoré by ste radi našli odpoveď?

Druhá analýza je podľa V. Kratochvíla (2004, s. 85-86), ktorú môžeme využiť pri práci s fotografiou. Kratochvíl sa zameriava na sociálne fotografie, ktoré stvárnajú sociálnu históriu, vychádzajú z rodinného albumu, z vlastných albumov žiakov.

Fotografie budov (Dve fotografie jednej budovy v dvoch rôznych obdobiach.)

a) Čo všetko sa nachádza na fotografiách?

b) Porovnajte fotografie.

c) Zistite, čo sa zmenilo, prípadne nezmenilo.

Fotografie zo starého rodinného albumu

d) Opíšte osoby na fotografii.

e) Ako sú osoby na fotografii oblečené? Ako na vás pôsobia?

f) Pri akej príležitosti je asi fotografia urobená?

- g) Podľa čoho poznáte, že ide o starú fotografiu?
- h) Aké udalosti zo svojho života si rodina pripomínala fotografovaním?
Fotografie z vlastného rodinného albumu
- i) Prineste si na vyučovaciu hodinu fotografie svojich príbuzných.
- j) Uložte fotografie podľa ich veku od najstarších po najmladšie. Čím sa od seba líšia?
- k) Podľa čoho poznáte, že ide o staré fotografie?
- l) Uvedte, ktorú z fotografií považujete za najzaujímavejšiu?
- m) Z daných fotografií zostavte malý rodinný album.
- n) K albumu napíšte krátky príbeh zo života vašej rodiny.

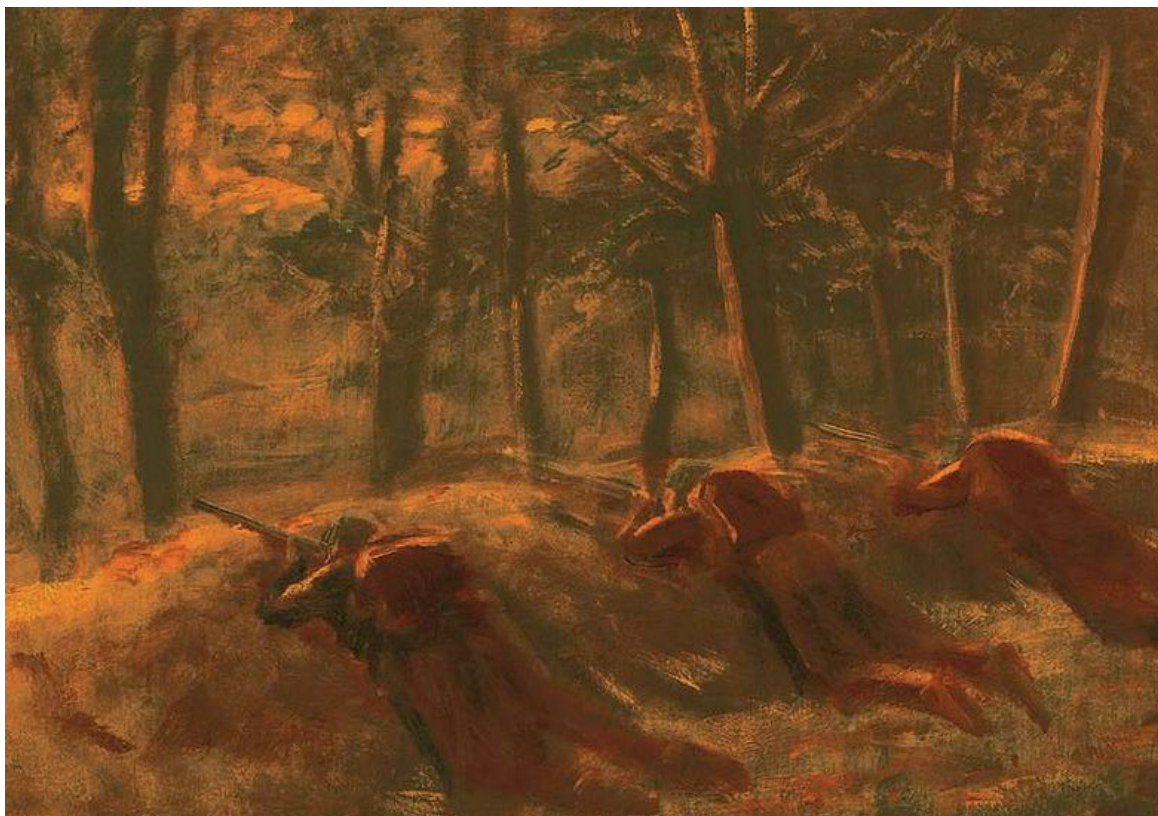
Tretím autorom je M. Sauer, podľa ktorého sa môžeme zamerať na analýzu obrazov z týchto hľadísk (In: Labischová a Gracová 2010):

- a) žáner – maľba, grafika, plastika a iné,
- b) typ obrazu – portrét, krajina, karikatura a iné,
- c) veľkosť a forma prezentácie – samostatný obraz, obrazový súbor, skromný, verejný,
- d) kompozícia – vzťah pozadia, popredie, trojuholník a iné,
- e) perspektíva,
- f) proporcie – pomer jednotlivých častí,
- g) svetlo – zdôraznenie osoby, predmetu, šerosvit, viditeľný, skrytý zdroj osvetlenia,
- h) farby – dominantné, kontrastné, tón v tóne, kontúry, symbolika farieb,
- i) figurálne prvky – pohyb, mimika, gotika a iné.

M. Sauer zároveň rozlišuje základné typy fotografií, ako sú:

1. reprodukcie obrazov,
2. portrétne fotografie,
3. dokumentárne fotografie,
4. fotografie v tlači,
5. ideologické a propagandistické fotografie,
6. amatérske fotografie.

Pracovný list č. 1: Ladislav Medňanský

Obr. 1 Vojaci 1914 – 1918

1. Opíšte zobrazené postavy na obraze.
Pravdepodobná odpoveď: tri postavy, muži oblečení v uniformách, vojaci.
2. Opíšte predmety, ktoré sú zobrazené na obraze.
Pravdepodobná odpoveď: zbrane – pušky, ruksaky, stromy.
3. Opíšte, čo vidíte na pozadí obrazu Medňanského.
Pravdepodobná odpoveď: stromy, kopčeky hlíny.
4. Opíšte, čo vidíte v popredí obrazu.
Pravdepodobná odpoveď: troch vojakov so zbraňou v ruke ležiacich na zemi.
5. Analyzujte, čo sa deje na obraze.
Pravdepodobná odpoveď: vojaci pravdepodobne strieľajú na nepriateľov.
6. Analyzujte, aké obdobie je zobrazené na obraze.
Pravdepodobná odpoveď: na základe uniforiem ide o obdobie prvej svetovej vojny.
7. Interpretujte, kto sú ľudia na obraze.
Pravdepodobná odpoveď: vojaci, ktorí so zbraňou v ruke bránia svoju vlasť.
8. Aké otázky vo vás vyvoláva obraz.
Pravdepodobná odpoveď: Prečo autor namaľoval tento obraz? Sú postavy vojakov reálne? Prečo autor použil jesenné farby, hnedú a žltú? Prečo autor nenamaľoval postavy oproti vojakom? Ich nepriateľov?

9. Aké farby sú použité na obraze.

Pravdepodobná odpoveď: rôzne odtiene hnedej farby, žltá, zelená.

10. Zmenili by ste niektoré farby na obraze. Svoje tvrdenie odôvodnite.

11. Čo viete z vyučovania o udalostiach zobrazených na obraze.

12. Napíšte na základe obrazu krátky príbeh (15 – 20 viet).

Úlohy pre učiteľov:

Analyzujte vytvorené ukážky fotografie a obrazu z didaktického hľadiska.

Vytvorte analýzu vami vybraného obrazu na základe Sauera.

Vyberte z učebnice svojho predmetu jednu fotografiu a zostavte súbor otázok pre svojich žiakov.

Vyberte z učebnice svojho predmetu jeden obraz a zostavte súbor otázok pre svojich žiakov.

Pracovný list č. 2: Martin Benka

Obr. 2 Ľudia a hory, 1944

1. Opíšte zobrazené postavy na obraze.
2. Z akého historického obdobia pochádza oblečenie a účesy postáv?
3. Opíšte predmety, ktoré sú zobrazené na obraze.
4. Opíšte, čo vidíte na pozadí obrazu.
5. Opíšte, čo vidíte v popredí obrazu.
6. Analyzujte, čo sa deje na obraze.
7. Vysvetlite, v čom môžeme vidieť monumentalizáciu.
8. Vysvetlite, prečo sa obraz M. Benku spája s idealizáciou postáv.
9. Vyslovte svoje názory, ako možno Benkov obraz dať do súvislosti s dielom *Drak sa vracia*.
10. Charakterizujte, aké farby by ste použili na tomto obraze.
11. Zistite, či M. Benka použil tie isté farby ako vy prostredníctvom internetu alebo literatúry. Z informácií vytvorte bibliografický záznam.
12. Prostredníctvom informácií z internetu, kníh, časopisov zistite, v ktorom období Martin Benka žil a tvoril, aké kompozície vo svojich obrazoch zobrazoval. Svoje informácie si zapíšte.

Pracovný list č. 3

Obr. 3 Bratislava

1. Opíšte zobrazené miesta na obraze.
2. Opíšte, ktoré budovy sú zobrazené na obraze.
3. Ako sa volá mesto, ktoré je zobrazené na pohľadnici?
4. Vysvetlite, na základe akých indícií ste zistili, o aké mesto ide.
5. Opíšte, čo vidíte na pozadí obrazu.
6. Opíšte, čo vidíte v popredí obrazu.
7. Porovnajte, ako sa zmenili miesta dnes oproti minulosti.
8. Určte, aké obdobie je zobrazené na obraze.
9. Aké otázky vo vás vyvolávajú obrázky na pohľadnici?
10. Aké farby sú použité na obraze?
11. Zhodnoťte, čo viete z vyučovania o miestach či budovách zobrazených na obraze.
12. Vytvorte kreslenú mapu centra uvedeného mesta a zakreslite miesta z pohľadnice do mapy.

Pracovní list č. 4

Obr. 4 Klement Gottwald na demonstrácii na Staromestskom námestí v Prahe, február 1948

1. Opíšte zobrazené postavy na fotografii.
2. Opíšte, akú funkciu zastávala postava na fotografii v dejinách.
3. Opíšte, čo robí postava na fotografii.
4. Opíšte, čo vidíte v pozadí na fotografii.
5. Uveďte, čo sa deje na fotografii.
6. Určte, aké obdobie je zobrazené na fotografii.
7. Zhodnoťte, či nám fotografia predstavuje realistický výjav na obraze.
8. Ako na vás vplýva postava zobrazená na fotografii?
9. Opíšte, aké otázky vo vás vyvoláva fotografia.
10. Čo viete z vyučovania o zobrazených udalostiach?
11. Nakreslite plagát, ktorý bude upozorňovať na udalosť zobrazenú na fotografii. Vymyslite heslo.

3| Karikatúra, plagát a komiks a ich možnosti využitia vo vyučovaní

V treťom tematickom celku, ktorý je zameraný na karikatúru, plagát a komiks, poukazujeme na zaradenie tejto témy do vyučovania a didaktický aspekt jej využitia v edukačnom procese.

Zároveň podávame návrhy na využitie teoretických poznatkov o analýze karikatúry, plagátu a komiksu, podávame materiály pre učiteľov a žiakov, ktoré môžu byť využité pri konkrétnej realizácii témy o tvorivých edukačných médiách vo vyučovaní.

Počas realizácie vzdelávacieho programu učitelia pracujú s navrhovanými materiálmi formou analýzy a interpretácie a zároveň vytvárajú úlohy rozvíjajúce kreativitu žiaka.

3.1| Karikatúra

Podobne ako sme uvedli pri teoretických znalostiach o fotografiách, iba niektorí historici analyzujú a interpretujú karikatúry ako primárny prameň. Väčšina historikov ich vo svojich dielach pomenúva ako *ilustračný materiál* alebo *ikonografický materiál*. M. Sauer uvádza, že karikatúra je kresba, ktorá sa sústreďuje na objekt a výpoveď o ňom, ponúka tendenčné názory na osobnosti, politické udalosti a spoločenské vzťahy. Každý karikaturista sa snaží u čitateľa vyprovokovať otázky, názory a hodnotenia. Karikatúra ale sama osebe nezobrazuje historickú realitu – skutočnosť.

Z hľadiska vymedzenia základných funkcií karikatúry sú to napríklad (Labischová, Gracová, 2010):

- rétorická,
- deskriptívna,
- analytická,
- agitačná,
- tendenčná,
- sociálna.

Z hľadiska využitia karikatúry v edukačnom procese môžu byť karikatúry efektívnym prostriedkom, pretože môžu slúžiť na zistenie postoja určitej časti verejnosti zastávajúcej isté politické názory v danom období (historici zastávajú názor, že karikatúra vyjadruje predovšetkým postoje karikaturistu, rovnako platí, že karikatúra bola vydaná až po starostlivom posúdení redakčnou radou, aby sa zabezpečilo, že nájde odozvu u čitateľov daných novín).

Ako uvádza Stradling (2003) historická karikatúra môže napríklad pri vyučovaní dejepisu nadobudnúť nasledovnú pedagogickú hodnotu:

- študentovi (rovnako ako profesionálnemu historikovi) poskytuje hlboký pohľad na to, aký názor mali ľudia v danom období,
- často sumarizuje alebo vystihuje podstatu problematiky rovnako výstižne ako text (a niekedy aj výstižnejšie),
- študenta učí dedukovať význam z dojmov,
- práca s karikatúrou pri jej interpretácii vytvára študentovi priestor na to, aby nadviazal na svoje doterajšie vedomosti o danej problematike, udalostiach alebo osobnostiach. Karikatúra preto na konci tematického celku často ponúka možnosť zamerať sa na istú tému, študenti majú vedomosti, ktoré im umožňujú rozpoznať a dešifrovať skryté náznaky zachytené v karikatúre a interpretovať zámer karikaturistu.

Stradling ďalej uvádza, že žiaci by pri analýze karikatúry mali vedieť, že:

- karikaturista si musí vopred urobiť obraz o tom, aké vedomosti majú čitatelia o danej problematike, a niekedy musí vedieť odhadnúť aj ich politické názory;
- aby dokázali úplne pochopiť, musia prísť na to, s akými domnienkami o svojich čitateľoch karikaturista kreslil daný obrázok;
- karikatúry ponúkajú skôr názory ako faktografické informácie, karikaturista nie je objektívny a jeho cieľom nie je ponúknuť vyvážené stanovisko alebo pohľad na danú problematiku z viacerých uhlov;
- autori obrázkov sa do veľkej miery opierajú o hyperbolu a karikatúru, čo môže byť negatívne alebo pozitívne, napr. istá postava môže byť nakreslená takým spôsobom, že sa čitateľovi bude javiť buď ako dôveryhodná, alebo nedôveryhodná, silná alebo slabá, sebaistá alebo váhavá, vlastenec-ká alebo zrádcovská;
- ak má obrázok splniť svoj účel, jeho autor sa musí riadiť spoločenskými konvenciami platnými v dobe jeho vzniku; autor musí vedieť, čo je v karikatúre a satire tej doby zábavné a čo nie, alebo čo je férové a čo nie; keď skúmame karikatúry z rôznych období 20. storočia, zistíme, že spomínané konvencie sa postupne menili;
- väčšina karikatúr sa pri vyjadrovaní hlavnej myšlenky opiera o rôzne symboly. Najvýznamnejšie sú symboly národné: Francúzsko predstavuje Marianne, Veľkú Britániu predstavuje John Bull alebo britský buldog, Rusko medveď a Spojené štáty Uncle Sam. Tiež je možné nájsť isté symboly opakované sa objavujúce po celej Európe, ktoré majú predstavovať rozličné aspekty pomerov v spoločnosti, ako sú napr. búrkové mraky, ktoré sa sťahujú nad krajinou; rad bielych drevených krížov predstavujúcich obeť vojny; príznak smrti, ktorý obchádza krajinu. (Stradling 2003)

V karikatúrach, ktoré čerpajú z každodenného života, sa objavujú rôzne symboly, metafory, citáty, porovnávanie ľudských vlastností so zvieratami. Tieto symboly je potrebné žiakov učiť dešifrovať, analyzovať, preto Labischová a Gracová (2010) uvádzajú základné poznatky o analýze symboliky v karikatúrach:

- *personifikácia* – anjel mieru,
- *národné symboly* – ktoré sme uviedli vyššie,
- *večné symboly* – koruna, žezlo, kladivo,
- *prírodné symboly* – hroziaca búrka, stúpajúci prívál vody,
- *protiklady* – malý – veľký, čierny – biely,
- *zvieracie symboly* – mierová holubica,
- *politické metafora* – oteplenie, ochladenie, rovnováha,
- *vizualizácia ľudskej reči* – šepot, krik, spev,
- *neverbálna komunikácia* – založené ruky, zhrbený chrbát,
- *alegória*.

3.1.1| Analýza a interpretácia karikatúry vo výučbe spoločenskovedných predmetov

Karikatúra je odrazom spoločenských udalostí a vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov je veľmi cenná, pretože žiakov núti klásť otázky. Rovnako ako pri analýze fotografie opisujeme analytické otázky, ktoré zostavili Robert Stradling a Viliam Kratochvíl.

Robert Stradling (2003) opäť vytvoril analýzu karikatúry, ktorá pozostáva z troch fáz:

1. fáza: **Opis**

- Presne opíšte len to, čo vidíte na obrázku. V tejto fáze sa nepokúšajte robiť žiadne úsudky o tom, čo vidíte.
- Opíšte postavy znázornené na obrázku. Čo majú oblečené? Čo robia?
- Sú osoby nakreslené realisticky alebo z obrázka cítiť, že autor preháňa? Ak autor preháňa, potom povedzte ako?
- Opíšte všetky predmety, ktoré sú na obrázku znázornené. Sú nakreslené realisticky alebo sú obrázky nadsadené?
- Opíšte, čo vidíte na obrázku v pozadí, v popredí v strede, napravo, naľavo. (V prípade potreby môžete použiť priesvitnú mriežkovanú fóliu, ktorá pomôže rozdeliť karikatúru do niekoľkých políčok.)

2. fáza: **Interpretácia – Dôkazy** – Podľa čoho tak usudzujete?

– S akou istotou to môžete tvrdiť?

- Spoznávate postavy na obrázku? Ak sú postavy na obrázku skutočnými osobnosťami, uveďte ich mená a funkcie v čase, keď vznikol obrázok.
- Zistite dátum a rok, kedy bol obrázok publikovaný. Na akú udalosť alebo problematiku sa obrázok vzťahuje?
- Čo viete o tejto udalosti alebo probléme, resp. o ľuďoch na obrázku?
- Aký význam má text k obrázku? Je to humorný alebo ironický text? Svoje tvrdenie odôvodnite.
- Uveďte, aké symboly použil autor obrázka. Prečo autor použil práve tieto symboly?
- Sú postavy na obrázku zobrazené v negatívnom alebo pozitívnom svetle?
- Aký je postoj autora obrázka k danej problematike? Zaujal k nej pozitívny alebo negatívny postoj? Snaží sa lichotiť alebo kritizovať?

3. fáza: **Doplňujúce otázky**

- Uvedte ďalšie historické pramene, pomocou ktorých by ste mohli overiť pravdivosť vašich záverov o tejto karikatúre.
- Dosiahla karikatúra svoj zámer účinne?
- Zmenila táto karikatúra vašu vlastnú interpretáciu udalosti, problematiky alebo osôb znázornených na obrázku?

Viliam Kratochvíl rozpracoval podrobnejší návrh analýzy karikatúry, ktorý uvádzame ďalej.

Na analýzu takeého zložitého vizuálneho obrazového prameňa, akým je karikatúra, je potrebný istý pracovný postup. Ten môže pozostávať z niekoľkých fáz, napríklad:

1. **Prvý dojem:** poznačte si, čo vás zaujalo na karikatúre ako celku, čo vás zaujalo na prvý pohľad, aká je vaša prvá reakcia.
2. **Burza nápadov:** zozbierajte a zapíšte si všetky myšlienky a nápady, ktoré ste získali pri pozorovaní karikatúry.
3. **Opis:** čo napresnejšie opíšte karikatúru, kto sú ľudia na karikatúre, čo robia, čo prezrádza ich postoj, ako vyzerajú, čím sa od seba odlišujú, aké predmety sa vyskytujú v karikatúre, aké sú tam detaily a ktorý z nich je podľa vás dôležitý, prípadne čo prezrádza, aké texty sú na karikatúre, ktorý z nich vás najviac zaujal.
4. **Objasnenie významu:** uvažujte, aký význam majú ľudia alebo veci, predmety, symboly na karikatúre. Keď je karikatúra obsahovo bohatšia, zostavte si tabuľku, do ktorej pod seba zapíšete ľudí alebo veci a k nim budete pripisovať ich význam. Môžete si pomôcť aj burzou nápadov.
5. **Usporiadanie:** premýšľajte, s akou udalosťou karikatúra súvisí, na akú situáciu sa viaže a čo je jej témou.
6. **Vyhodnotenie:** zhodnoťte, ako sa autor karikatúry vyjadril k téme či udalosti, aký postoj k nim zaujal, do akej miery bol objektívny či subjektívny, prípadne čo významné chcel karikatúrou povedať.

Uvedený pracovný postup môžeme modifikovať a doplniť ďalším katalógom otázok, ktoré uvádza Stradling (In: Labischová, Gracová 2010):

Opis toho, čo vidíme na karikatúre:

1. Opíšte postavy, ktoré sú na karikatúre.
2. Čo robia tieto postavy?
3. Čo majú oblečené?
4. Sú osoby nakreslené realisticky alebo z obrázka je cítiť, že autor preháňa?
5. Ak autor preháňa, potom zistite ako?
6. Opíšte všetky predmety, ktoré sú na karikatúre znázornené.
7. Sú tieto predmety nakreslené realisticky alebo sú nadsadené?
8. Opíšte, čo vidíte na obrázku v pozadí, v popredí, v strede, napravo, naľavo. V prípade potreby použite priesvitnú mriežkovanú fóliu.

Interpretácia – dôkazy – podľa čoho tak usudzujete?

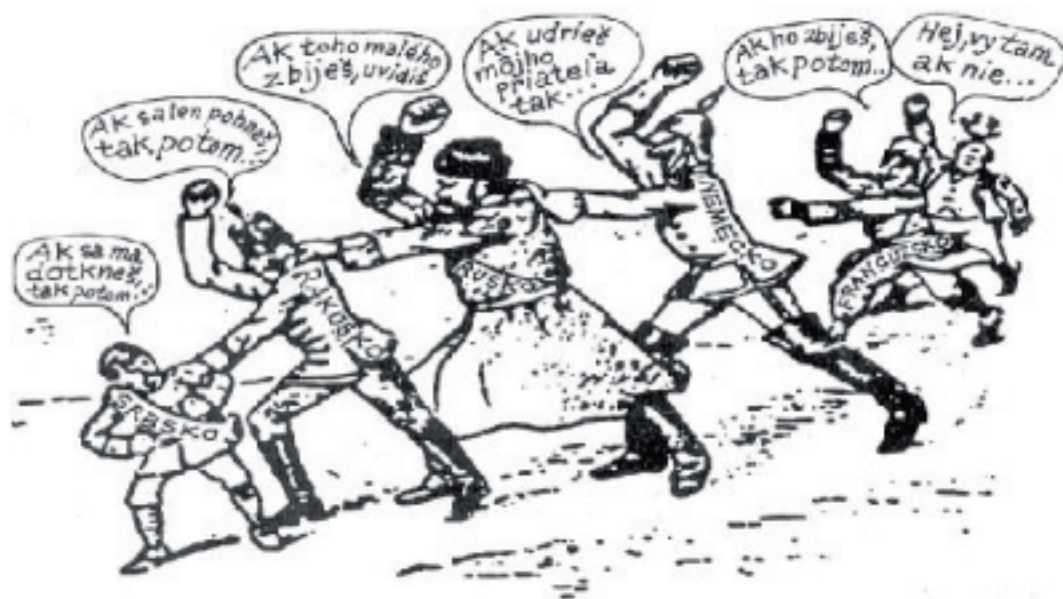
S akou istotou to môžete tvrdiť?

1. Spoznávate postavy na karikatúre?
2. Ak sú postavy na obrázku skutočnými osobnosťami, uveďte ich mená a funkcie v čase, keď vznikla karikatúra.
3. Zistite, kedy bola karikatúra publikovaná, prípadne kde bola publikovaná.
4. Čo viete o udalosti, probléme, resp. o ľuďoch na karikatúre?
5. Aký význam má prípadný text ku karikatúre?
6. Je to text humorný alebo ironický? Ak áno, vysvetlite v čom.
7. Opíšte, aké symboly použil autor karikatúry?
8. Prečo autor použil práve tieto symboly?
9. Sú postavy na obrázku zobrazené v pozitívnom alebo negatívnom svetle?
10. Aký je postoj autora karikatúry k danej problematike?
11. Zaujal k nej pozitívny alebo negatívny postoj?
12. Snaží sa autor lichotiť alebo kritizovať?
13. Uveďte ďalšie historické pramene, pomocou ktorých by ste si mohli overiť pravdivosť vašich záverov o karikatúre.
14. Do akej miery zmenila táto karikatúra vašu vlastnú interpretáciu udalosti, problematiky alebo osôb znázornených na karikatúre?

Obidva tieto súbory otázok, ktoré môžeme využiť pri analýze karikatúry, je potrebné diferencovať z hľadiska didaktickej zásady primeranosti a citlivo rozhodovať, ktoré z otázok môžeme využiť na základných školách a ktoré môžeme využiť na stredných školách pri práci žiakov s karikatúrou.

Pracovný list č. 5

1. Pozrite si karikatúru a odpovedzte na otázky:

Obr. 5 „Refáz priateľstva“, karikatúra z anglického časopisu, 1914 (prvý sprava predstavuje Veľkú Britániu)

- Napište, čo vás zaujalo po pozretí si karikatúry ako celku.
- Opíšte tromi slovami vaše pocity, ktoré vo vás karikatúra vyvolala.
- Spočítajte, koľko postáv sa nachádza na karikatúre.
- Opíšte, ako vyzerajú postavy na obrázku. Čo majú postavy oblečené?
- Argumentujte, či oblečenie postáv je symbolom krajín, ktoré predstavujú.
- Napište jeden symbol, ktorý sa nachádza na uvedenej karikatúre.
- Charakterizujte nápisy/heslá, ktoré sú uvedené na karikatúre.
- Vysvetlite, ako pôsobí text karikatúry – ironicky, bojovne, pokojne...
- Argumentujte, či sú postavy na obrázku zobrazené v pozitívnom alebo negatívnom svetle.
- Na základe karikatúry opíšte historickú situáciu/udalosť, ktorú zachytáva.
- Uveďte, prečo je postava Srbska prvá na karikatúre.
- Argumentujte, či je karikatúra nástrojom politickej propagandy.
- Zhodnoňte, ako sa autor karikatúry vyjadril k téme či udalosti, aký postoj zaujal.

Pracovný list č. 6

Obr. 6

- a) Napíšte, čo vás zaujalo po pozretí si karikatúry ako celku.
- b) Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás karikatúra vyvolala.
- c) Uvedte, koľko postáv sa nachádza na karikatúre.
- d) Uvedte, ktoré predmety sa na karikatúre nachádzajú.
- e) Opíšte, ako vyzerajú postavy na obrázku. Čo majú postavy oblečené?
- f) Argumentujte, či oblečenie postáv je symbolom krajín, ktoré predstavujú.
- g) Uvedte mená postáv na karikatúre.
- h) Čím sa líšia postavy na karikatúre z hľadiska postoja?
- i) Vysvetlite, aké detaily sa nachádzajú na karikatúre.
- j) Napíšte, aké texty sa na karikatúre nachádzajú.
- k) Opíšte, na akú udalosť karikatúra upozorňuje.
- l) Argumentujte, či je karikatúra nástrojom politickej propagandy.
- m) Zhodnoťte, aký postoj zaujal autor k téme zobrazenej na karikatúre.

Pracovný list č. 7

Obr. 7 František Jozef I.

- a) Napíšte jedno slovo, ktoré vám napadlo po pozretí si karikatúry.
- b) Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás karikatúra vyvolala.
- c) Uvedte, ktoré predmety sa na karikatúre nachádzajú, v ktorých stojí postava.
- d) Opíšte, koho predstavuje postava na karikatúre.
- e) Argumentujte, či je postava na obrázku zobrazená v pozitívnom alebo negatívnom svetle.
- f) Na základe karikatúry opíšte historickú situáciu/udalosť, ktorú zachytáva.
- g) Uvedte, aké predmety alebo veci sa vyskytujú na karikatúre.
- h) Argumentujte, či je karikatúra nástrojom politickej propagandy.
- i) Zhodnoťte, aký postoj autor zaujal k postave zobrazenej na karikatúre.
- j) Uvedte ďalšie historické pramene, pomocou ktorých by ste si mohli overiť pravdivosť vašich záverov o karikatúre.

Pracovný list č. 8

Obr. 8 Chruščov vs. Kennedy

- Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás karikatúra vyvolala.
- Spočítajte, koľko postáv sa nachádza na karikatúre.
- Uvedte, ktoré predmety sa na karikatúre nachádzajú.
- Opíšte, ako vyzerajú postavy na obrázku. Čo majú postavy oblečené?
- Zhodnoťte, či oblečenie postáv symbolizuje krajiny, na ktorých čele stoja.
- Pomenujte postavy na obrázku.
- Vysvetlite, ktoré historické obdobie a ktoré krajiny postavy na karikatúre reprezentujú.
- Argumentujte, či sú postavy na obrázku zobrazené v pozitívnom alebo negatívnom svetle.
- Na základe karikatúry opíšte historickú situáciu/udalosť, ktorú zachytáva.
- Zhodnoťte, či je uvedená karikatúra nástrojom politickej propagandy.
- Nakreslite karikatúru, ktorá by vyjadrovala váš postoj k danej historickej udalosti.

Pracovný list č. 9

Model hodiny – práca s karikatúrou

Ukážkovú hodinu práce s karikatúrou môžeme zaradiť do II. ročníka strednej školy alebo na dejepisný seminár. Informácií o ženskom hnutí je v učebniciach dejepisu málo, a preto uvedenými karikatúrami nielen rozšírime učivo o ženskom hnutí a poukážeme na boj Angličaniek za svoje volebné právo, ale žiakov učíme analyzovať, interpretovať karikatúry a kriticky uvažovať prostredníctvom práce s karikatúrou.

Téma: Ženské hnutie v Anglicku

Cieľ aktivít:

Charakterizovať situáciu v Anglicku, kde sa ženy snažili získať volebné právo.

Analyzovať situáciu – bol to ťažký boj a trval dlhé obdobie.

Vedieť, aké kroky viedli Angličanky k boju za volebné právo žien a kedy sa im ho podarilo získať.

Vedieť analyzovať a interpretovať karikatúry.

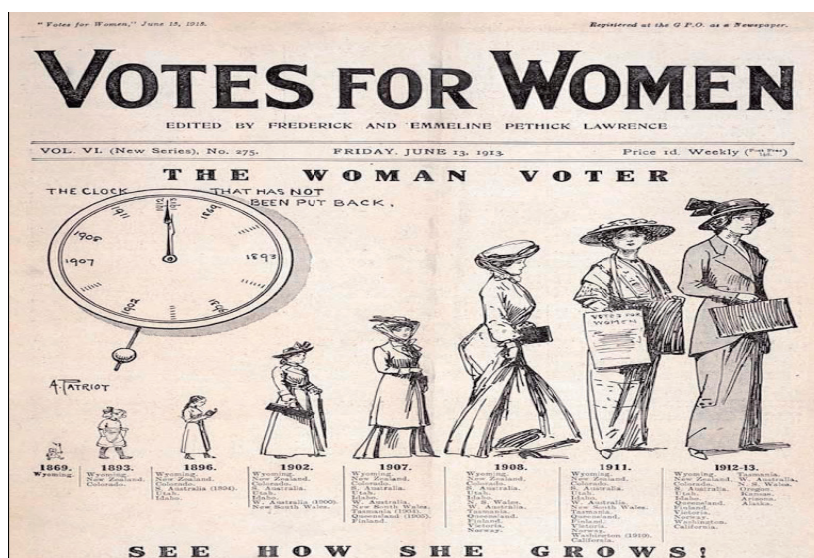
Pomôcky: karikatúry, pracovný list.

Motivácia:

Žiakov rozdeliť do malých skupín. Každá skupina bude mať jednu z karikatúr, s ktorou bude pracovať. Na základe preštudovania karikatúr skupiny vypracujú pracovný list, v ktorom odpovedia na uvedené otázky. Po uplynutí 15 – 20 minút jeden žiak z každej skupiny oboznámi ostatných spolužiakov s informáciami, ktoré sa z karikatúry dozvedeli. Začnú diskusiu s využitím poznatkov, ktoré získali na hodine dejepisu či iných vyučovacích hodinách o boji za volebné právo žien.

Práca ich má nabádať k uvažovaniu o zmenách, ktoré sa uskutočňovali počas boja anglických žien za volebné právo a zrovnoprávnenie ich postavenia, prípadne porovnať, aký by bol boj za volebné právo v súčasnosti. Aké prostriedky by pri tom využívali.

Analýza karikatúry č. 1

Obr. 9 Voľte ženy

1. Vypíšte všetky objekty a osoby, ktoré vidíte na karikatúre:
 - ženy, hodiny, klobúky a pod.
2. Napíšte titulok/nadpis karikatúry, využijte angličtinu:
 - Hlasy pre ženy.
3. Určte tri slová alebo frázy použité autorom:
 - Votes for Women,
 - See how she grows,
 - The Woman voter,
 - The clock that has not been put back.
4. Opíšte, čo robia postavy na karikatúre:
 - stoja, vidíme ženy, ako postupom rokov získavajú stále viac možností uplatnenia.
5. Napíšte dôležité dátumy alebo čísla, ktoré sa v karikatúre objavili:
 - roky od 1869 – do 1913.
6. Opíšte, čo majú ženy na obrázku oblečené:
 - elegantné šaty, storočné odevy, zo začiatku obyčajné oblečenie, ku koncu elegantnejšie oblečenie, ktoré svedčí o lepšom postavení.
7. Vysvetlite, ktorý z objektov vo vašom zozname je symbolom:
 - hodiny, ženy.
8. Analyzujte, čo podľa vás tento symbol vyjadruje:
 - čas žien, zmenu postavenia, ženy chcú voliť,
 - zmenu chápania postavenia žien v spoločnosti.
9. Zhodnoťte, ktoré slová alebo frázy sú podľa vás v karikatúre najvýznamnejšie. Prečo si to myslíte?
 - See how she grows – celá karikatúra ukazuje, ako sa počas relatívne blízkej minulosti vyvíjalo postavenie žien v spoločnosti.
10. Zhodnoťte, či je uvedená karikatúra nástrojom politickej propagandy.

Analýza karikatúry č. 2

Obr. 10 Jačiaca sestra – citlivá žena hovorí (sufražetke): „Pomáhaš našej veci? Ty si tej veci najhorší nepriateľ.“

1. Vypíšte objekty a osoby, ktoré vidíte na karikatúre:
 - dve ženy a obraz pred budovou, transparent s feministickým heslom, dve ženy v strednom veku, tabuľa s pozvánkou, budova.
2. Rozpoznajte heslá karikatúry:
 - „Jačiaca sestra“
3. Opíšte, čo robia postavy na karikatúre:
 - pozastavujú sa nad volebným plagátom (pozvanie na stretnutie, kam ženy v tej dobe nemohli), jedna sa rozkrikuje a druhá ju chladne upokojuje, rozprávajú sa dve ženy.
4. Opíšte oblečenie, ktoré majú postavy na karikatúre oblečené:
 - dobové oblečenie, klobúky a šaty typické pre danú dobu, dáždnik.
5. Určte tri slová alebo frázy použité autorom a rozpoznajte objekty alebo osoby na karikatúre:
 - citlivá žena, sufražetka – tá, ktorá jačí od zlosti.
6. Vypíšte, aké dátumy alebo čísla sú uvedené v karikatúre:
 - 3. máj – deň danej schôdzky.
7. Analyzujte, či sú uvedené čísla alebo dátumy dôležité.
8. Analyzujte, ktorý z objektov nachádzajúcich sa na karikatúre je podľa vás symbolom:
 - žena s transparentom je symbol – vtedajších sufražetiek.
9. Uvedte, ktoré slová alebo frázy sú podľa vás na karikatúre najvýznamnejšie? Svoje tvrdenie odôvodnite:
 - The shrieking sister, Great Liberal Meeting, The sensible woman.
10. Zhodnoťte, čo tento symbol podľa vás vyjadruje:
 - autor sa snaží negatívne (hystericky) zobrazíť sufražetky.
11. Analyzujte, aký význam majú postavy na karikatúre:
 - zobrazujú dva ženské tábory, aby ženy bojovali za svoje práva.
12. Opíšte situáciu, ktorú karikatúra zachytáva:
 - sufražetka sa rozhorčuje, lebo sa pravdepodobne nemôže zúčastniť stretnutia (predvolebného politického), ženy bojujúce za svoje volebné právo.
13. Analyzujte, aký cieľ má a na čo slúži táto karikatúra:
 - snaží sa ženy uspokojiť so súčasným postavením a ukázať, že citlivá žena sa viac činí pre vlast ako sufražetka, výsmech boja za zrovnoprávnenie žien s mužmi.
14. Opíšte, čo vás na karikatúre zaujalo:
 - výrazy v tvárach, celá karikatúra, ktorá opisuje situáciu počas boja za právo žien voliť v Anglicku.
15. Nakreslite karikatúru o potrebách súčasných žiačok, uveďte heslo.

Žiaci prostredníctvom práce s karikatúrami rozvíjajú svoju interpretačnú kompetenciu, kritické myslenie a využívajú systematizáciu poznatkov.

3.2| Plagát

V súčasnom období sa každodenne stretávame s rôznymi plagátmi, ktoré patria k štýlu spoločnosti a mládeže. Tvorba plagátov má svoje osobitosti, svoje zákonitosti výrazových a štylistických prostriedkov a ovplyvňuje spoločnosť. Pri analýze plagátu postupujeme podobne ako pri práci s karikatúrou. Všímame si symboliku a zvláštnosti plagátu.

Vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov sa uplatňuje analýza politických, ale aj umeleckých a reklamných plagátov, s ktorými sa žiaci stretávajú najčastejšie. Plagáty žiakom približujú dobu, životný štýl spoločnosti či umenie a kultúru. Pri práci s plagátom a jeho analýze sa žiaci sústreďujú na výrazové prostriedky, ktoré autor plagátu používa, a jeho intencie.

Zaujímavou prácou pre žiakov je tvorba ich vlastných plagátov a tvorba sloganov, ktoré rozvíjajú nielen ich kreativitu, ale aj kritické myslenie, argumentáciu. V súčasnosti sa plagáty tvoria pomocou grafických programov v počítačoch, žiakom tiež môžeme dať možnosť tvoriť vlastné plagáty na počítači, ale aj kresliť na papier. Plagát je tvorený spojením textu a obrazu, ktoré majú zaujať čitateľa, má naňho zapôsobiť a informovať ho. Najčastejšie sa tvorí a využíva v oblasti kultúry a umenia a ako reklama. Na účely vyučovania môžeme využiť na analýzu plagáty nachádzajúce sa v učebniciach spoločenskovedných predmetov. Plagát má tematické zameranie:

- a) umenie a kultúra (divadelné, filmové),
- b) politika – využívajú sa v spoločenskovednom vzdelávaní, dôležitým zdrojom poznania sú volebné plagáty,
- c) komerčná reklama.

Môžeme predostrieť aj dôvody, ktoré načrtol Schneider, prečo využívať plagát v spoločenskovednom vzdelávaní a ako tvorivé médium, ktoré žiaci analyzujú (Labischová, Gracová 2010):

- plagát predstavuje spojenie obrazu a textu, ale vyznačuje sa aj špecifickou symbolikou,
- na rozdiel od umeleckých diel je celkom podriadený svojmu účelu, podáva svedectvo, akou štylistikou pôsobil na verejnú mienku v danej dobe,
- je atraktívne médium,
- patrí k životnému štýlu mládeže.

3.2.1| Analýza a interpretácia plagátu vo výučbe spoločenskovedných predmetov

Podľa M. Sauera (In: Labischová, Gracová 2010) môžeme analyzovať plagát na základe troch významných častí:

1. Prvý dojem

Opíšte, čo vás na plagáte na prvý pohľad zaujme.

2. Analýza jednotlivých prvkov

Námet

- predmety a postavy (jedna alebo viac), protivníci, spojenci, agresori, obeť, nepriatelia, hrdinovia (stereotypy, alegória).

Obrazové stváranie

- proporcie, perspektíva, dynamika, realistické či karikované znázornenie, symboly atď.

Text/písmo

- množstvo textu, typ textu, veľkosť písma.

Grafické prvky a symboly

Farba

- dominujúce farby, farebné plochy, farebný kontrast, farba jednotlivých elementov.

Vzťahy jednotlivých prvkov

- dominancia textu či obrazu, kompozícia, určitý umelecký štýl, určitá technika (napr. fotomontáž či koláž).

3. Interpretácia

- adresát, výpoveď či posolstvo, intencia, celkový charakter (agresívny, dynamický, argumentujúci, karikujúci), účinok.

Pracovní list č. 10

Obr. 11 Budujeme lepší zítřek

1. Napište, čo vás zaujalo po pozretí plagátu.
2. Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás plagát vyvolal.
3. Uveďte, ktoré predmety sa na plagáte nachádzajú.
4. Opíšte, aké postavy sa nachádzajú na plagáte.
5. Vysvetlite, ktorý detail je podľa vás dôležitý.
6. Argumentujte, čo detail vyjadruje a prečo ho autor plagátu využil.
7. Charakterizujte nápisy/heslá, ktoré sú uvedené na plagáte.
8. Vysvetlite, ako pôsobí text karikatúry – ironicky, bojovne, pokojne...
9. Charakterizujte obdobie, v ktorom plagát vznikol.
10. Argumentujte, k čomu tento plagát ľudí nabáda.

Pracovný list č. 11

Pozrite si pozorne plagát.

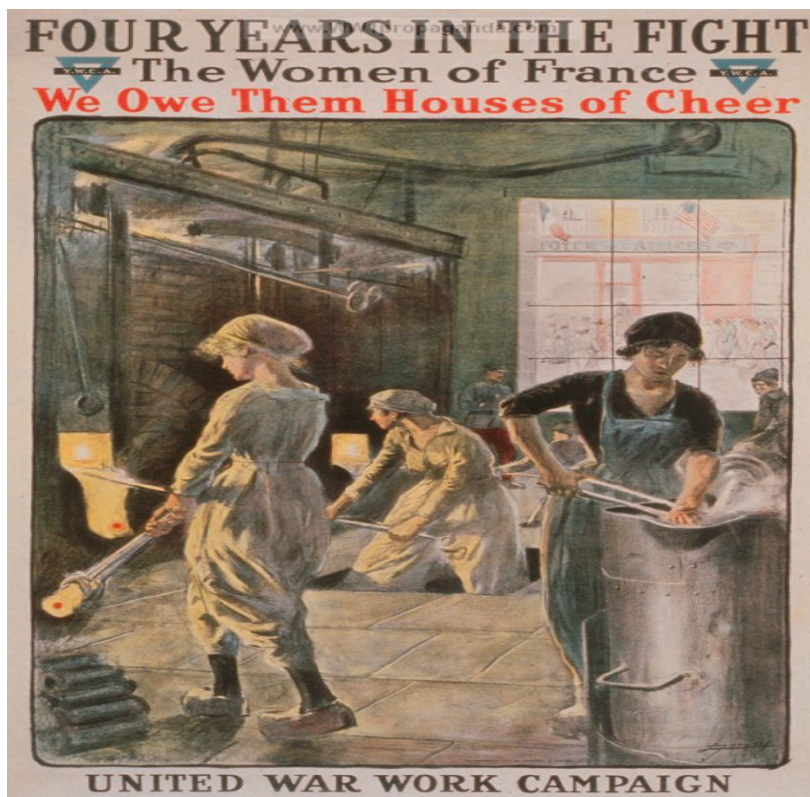

Obr. 12 Červený kríž

1. Napíšte, čo vás zaujalo po pozretí plagátu ako celku.
2. Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás plagát vyvolal.
3. Uvedte, ktoré predmety sa na plagáte nachádzajú.
4. Opíšte, aké postavy sa nachádzajú na plagáte.
5. Uvedte, aké symboly sa nachádzajú na plagáte. Svoje tvrdenie odôvodnite.
6. Vysvetlite, akú funkciu plní na plagáte chlapec.
7. Uvedte, ktorý detail je podľa vás dôležitý a prečo.
8. Čo detail vyjadruje a prečo ho autor plagátu využil?
9. Charakterizujte nápisy/heslá, ktoré sú uvedené na plagáte.
10. Charakterizujte obdobie, v ktorom vznikol plagát.
11. Vysvetlite, k čomu tento plagát ľudí nabáda.
12. Vymyslite nové heslo plagátu.

Pracovný list č. 12

Pozrite si pozorne plagát.

Obr. 13 Štyri roky v boji

1. Napište, čo vás zaujalo po pozretí plagátu ako celku.
2. Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás plagát vyvolal.
3. Uvedte, ktoré predmety sa na plagáte nachádzajú.
4. Opíšte postavy, ktoré sa nachádzajú na plagáte.
5. Vysvetlite, ktorý detail je podľa vás dôležitý.
6. Uvedte, čo detail vyjadruje a prečo ho autor plagátu využil.
7. Charakterizujte nápisy/heslá, ktoré sú uvedené na plagáte.
8. Vysvetlite, ako pôsobí text plagátu – ironicky, bojovne, pokojne...
9. Charakterizujte obdobie, v ktorom plagát vznikol.
10. Vysvetlite, prečo sú na plagáte ženy s nástrojmi a pri peci.
11. Opíšte prácu žien na karikatúre.

Pracovný list č. 13

Obr. 14 Toaletné mydlo

1. Napíšte štyri slová, ktoré vystihujú to, čo vás zaujalo po pozretí plagátu ako celku.
2. Opíšte vaše pocity, ktoré vo vás plagát vyvolal.
3. Uveďte, ktoré predmety sa na plagáte nachádzajú.
4. Opíšte, na čo slúžil plagát.
5. Vysvetlite, ktorý detail je podľa vás na plagáte najdôležitejší.
6. Uveďte, čo detail vyjadruje a prečo ho autor plagátu využil.
7. Charakterizujte nápisy/heslá, ktoré sú uvedené na plagáte.
8. Vysvetlite, ako pôsobí text plagátu – ironicky, bojovne, pokojne...
9. Charakterizujte obdobie, v ktorom plagát vznikol.
10. Vysvetlite, či plagát môžeme považovať za propagandistický, alebo iba za reklamný.
11. Vytvorte reklamný plagát so súčasnou témou.

Úlohy pre učiteľov:

Analyzujte vytvorené ukážky plagátov z didaktického hľadiska.

Analyzujte vytvorené otázky k plagátom z didaktického hľadiska.

Vytvorte súbor otázok k pracovnému listu č. 13 pre svojich žiakov na analýzu.

3.3| Komiks

V súčasnosti je súčasťou masovej kultúry ďalšie tvorivé edukačné médium, využívané vo výchovno-vzdelávacom procese, a to je komiks. Mnohí učitelia ho využívajú ako metódu, ktorou podporujú kreativitu žiakov tým, že im dajú nakresliť komiks na danú tému, hlavne v predmete slovenský jazyk a literatúra. Komiks môžeme chápať ako jeden z historických prameňov (v tomto prípade obrazovo-písomný), ale niektorí historici ho považujú aj za historickú fotografiu či komiksový román. Komiks je typickým médium pre 20. storočie a mnohí žiaci sa s ním oboznámili už v detskom veku, keď im rodičia kupovali kreslené komiksy rôznych rozprávok. V súčasnej edukácii má komiks perspektívu využívania z toho hľadiska, že sa v ňom prezentujú medzipredmetové vzťahy a učitelia ho môžu zaradiť do vyučovania nielen slovenského jazyka a literatúry či výtvarnej výchovy, umenia a kultúry, ale aj do prírodovedných predmetov či predmetu informatika.

Prečo zaradiť do výučby spoločenskovedných predmetov prácu s komiksom? Odpoveďou môže byť to, že komiks konkretizuje abstraktné pojmy tým, že sú nakreslené pomocou obrazu, pričom sa využíva didaktická zásada názornosti a u žiakov sa prostredníctvom analýzy komiksu rozvíja predstavivosť, kreativita a vyvoláva v nich dojmy a pocity. Keď hovoríme o spoločenskovedných predmetoch, napr. v dejepise by sme mali na analýzu vyberať iba také komiksy, ktoré opisujú historickú skutočnosť. Okrem kladných stránok pri analýze komiksu musíme spomenúť aj záporne stránky, ako sú fiktívne texty, sugestivnosť či dĺžka niektorých komiksov. Pri analýze komiksu by sme mali dávať pozor na to, aký je pomer skutočnosti a fikcie v komikse, s ktorým budú žiaci pracovať.

Na spôsob práce s dlhým komiksom na vyučovaní upozorňuje H. J. Pandel (In: Labischová, Gracová 2010), ktorý navrhol takýto spôsob práce:

1. Pri analýze dlhšieho komiksu na vyučovaní si máme všímať jeho historické pozadie, výtvarnú stránku komiksu, jeho estetickosť. Zároveň dlhší komiks môžeme využiť aj v projektovom vyučovaní.
2. Ďalej pri analýze komiksu môžeme vybrať určité pasáže (obrázky), ktoré zachytávajú najvýznamnejšie udalosti a sú zároveň kľúčovými situáciami, prípadne môžeme žiakom dať dopĺňať dialógy na základe ich poznatkov.
3. Môžeme pracovať tak, že komiks skrátime.
4. Ako sme už uviedli, môžeme dať žiakom vytvoriť vlastný komiks na základe kognitívnych poznatkov.

3.3.1| Analýza a interpretácia komiksu vo výučbe spoločenskovedných predmetov

Pri analýze komiksu sa môžeme inšpirovať H. J. Pandelom, ktorý navrhol postup pri analýze komiksu, pretože nemôžeme využiť analýzu, ktorú využívame pri karikatúre, fotografii či plagáte, z hľadiska toho, že komiks je odlišné médium ako spomínané médiá.

1. K akému historickému obdobiu sa vzťahuje komiks?
V ktorom historickom období komiks vznikol?
2. O akej historickej udalosti vypovedá?
Ktorá udalosť stojí v popredí, o ktorej sa dozvieme „medzi riadkami“?
3. Je vykreslená kratšia sekvencia udalosti či udalosť dlhšieho trvania?
4. Ako môžeme zhodnotiť rozprávačský štýl?
Pripisuje rozprávaniu danej historickej udalosti nejaký zmysel, poslanie či morálny odkaz?

M. Sauer (In: Labischová, Gracová 2010) pridal ďalšie zložky a otázky k analýze komiksu:

1. **Obsah**

Aký príbeh rozpráva?

2. **Osoby**

Ktoré postavy v komikse vystupujú?

Ako sú tieto postavy vykreslené?

S ktorými z postáv sa identifikujete?

Ktoré z postáv sú vnímané ako nepriateľské?

3. **Historický kontext**

Ako presne je definované historické pozadie?

Ako je prepojený príbeh s historickým pozadím? Napríklad udalosťami, postavami, určitými sociálnymi typmi.

Ako sú vykreslené a hodnotené historické osobnosti?

4. **Dramaturgia**

Ako je vyrozprávaný príbeh? Napríklad hlavný a vedľajší dej, časový priebeh, osoba rozprávača, retrospektíva.

5. **Štýl**

Ktoré umelecké stylistické prostriedky sú slabé? Napr. atmosféra, dynamika, perspektíva, farba ap.

Pracovný list č. 14

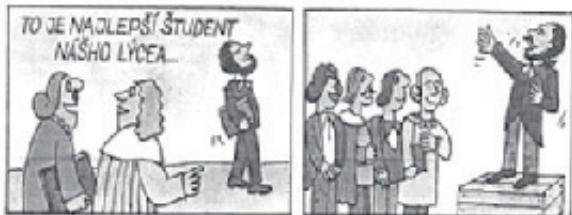
Pozorne si pozrite komiks:

V roku 1885 sa v evanjelickej škole učil Eduard Štúr v Uhorskom meste. Oni poslali svoju knihu o slovenskej histórii v médiach, ale vychádzali iba v tisku. Eduard sa zaujímal najmä o dejiny a literatúru. Na gymnáziu v Bratislave prednášal o slovenskej histórii. To v škole predložilo knihu o svojej práci.

Príhoda na Deň sa uskutočnila 24. apríla 1835. Slovenský študent o slovenských dejinách v čase Veľkej Ma-
tary. Počas večera recitoval básne a spieval národné piesne. Súdali, že budú bojovať za slobodu svojho národa. Na to
veľa si v vlastnej myseľ pridal slovenské príslovia. Štúr prijal meno Veleoslav, jeho priateľ Jozef Huban meno Dobroslav.

Nešťastný študent v Bratislave sa evanjelickému študentovi v Bratislave. Jeho kniha je o evanjelickom študentovi. Vychádzajú ho-
vety. Na jeho sa má členom Spoločnosti evanjelických študentov. Jeho kniha mala študentovi vedieť o evanjelických študentoch. Príhoda o dejinách študentov, nepotrebná prednáška. Bol vyborný študent, ktorý chcel byť študentom.

Štúr odmietal slobodu na svojom štúdiu. Najmä na evanjelickom štúdiu, že nie je študent, že nie je študent. Štúr si myslel, že študenti sú študenti, že študenti sú študenti. Štúr si myslel, že študenti sú študenti, že študenti sú študenti. Štúr si myslel, že študenti sú študenti, že študenti sú študenti.

Často bolo o slovenských študentoch. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi.

O slovenských študentoch sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi.

Bolo to miesto, kde študenti študovali. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi.

Maďarský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi. Slovenský študent sa evanjelickému študentovi.

Obr. 15 Ľudovít Štúr a štúrovci

1. Uvedte, aký príbeh rozpráva tento komiks.
2. Analyzujte, ktoré postavy v komikse vystupujú.
3. Zhodnoťte, ako sú tieto postavy vykreslené.
4. Vysvetlite, ktoré z postáv sú vnímané ako nepriateľské.
5. Vysvetlite, ako je prepojený príbeh s historickým pozadím, s historickými udalosťami.
6. Zhodnoťte, ako je v komikse hodnotená osobnosť Ľudovíta Štúra.
7. Opíšte hlavné udalosti Štúrovho života na základe komiksu.
8. Analyzujte, či je potrebné doplniť text komiksu z hľadiska chýbajúcich faktov.
9. Opíšte atmosféru komiksu.
10. Navrhните nový text komiksu.

Pracovní list č. 15

Pozorne si pozrite komiks:

Obr. 16 Spisovný jazyk

1. Uvedte, aký príbeh rozpráva tento komiks.
2. Analyzujte, ktoré postavy v komikse vystupujú.
3. Zhodnoťte, ako sú tieto postavy vykreslené.
4. Vysvetlite, ktoré z postáv nepatria do rovnaného historického obdobia.
5. Vysvetlite, aké historické udalosti sú v komikse vyrozprávané.
6. Zhodnoťte, ako je v komikse hodnotená osobnosť Ľudovíta Štúra a Jána Hollého.
7. Vypíšte z textu štyri kľúčové slová, ktoré charakterizujú príbeh komiksu.
8. Preštylizujte text komiksu do Štúrovej slovenčiny.
9. Analyzujte, či je potrebné doplniť text komiksu z hľadiska chýbajúcich faktov.
10. Opíšte atmosféru komiksu, čo by ste zmenili.
11. Navrhните nový komiks, ktorý vypracujete na počítači.

Úlohy pre učiteľov:

Analyzujte vytvorenú ukážku komiksu z didaktického hľadiska.

Analyzujte vytvorené otázky ku komiksu z didaktického hľadiska.

Vyhľadajte komiks s historickou tematikou.

Vytvorte pracovný list so súborom otázok ku komiksu na analýzu pre svojich žiakov.

Vysvetlite, či je možné použiť na analýzu iba časť komiksu.

Vytvorte plán na zhotovenie vlastného komiksu žiakmi na základe didaktickej analýzy a využitia v praxi.

4| Film a audiovizuálne médiá vo výučbe

Po roku 1989 sa stal film súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu spoločenskovedných predmetov. V súčasnosti s rozšírením didaktickej techniky a prostriedkov IKT je film súčasťou každého vyučovacieho predmetu. Žiaci aj učitelia ho považujú za atraktívnejší než výklad učiteľa. Učitelia ho však väčšinou využívajú ako doplnenie témy, ktorú na vyučovacích hodinách rozoberajú, a žiakov nechajú sledovať celý film bez jeho didaktického využitia a analýzy. Film sám osebe je motivačným efektom pre žiakov, pretože vzbudzuje ich záujem o preberané učivo či minulosť.

V súčasnosti je film jedno z kľúčových médií, ktoré ovplyvňuje žiakov. Učitelia prostredníctvom využitia filmu na vyučovacích hodinách môžu naplniť stanovené vzdelávacie ciele a výkonový štandard štátneho a školského vzdelávacieho programu. Teda výber vhodnej filmovej ukážky je efektívnym nástrojom, ako rozvíjať kľúčové kompetencie žiakov. Didaktika dejepisu v súčasnosti vníma film ako samostatný školský historický prameň, ktorý je určený na analýzu, syntézu a interpretáciu.

V minulosti bol film v školskom prostredí vnímaný ako pridaná hodnota bez hlbšej didaktickej analýzy. Využitie filmu v súčasnosti má v porovnaní s inými tvorivými médiami niekoľko predností, a to intenzívnejšie sprostredkúva atmosféru doby, prezentuje aj zdanlivo nepodstatné, analýza umožňuje sledovať postavenie žien, detí, etnických minorít, je masovo-komunikačným prostriedkom v súčasnosti, pôsobí na emócie, rozvíja empatiu, podporuje fantáziu. (Labischová, Gracová 2010)

Autorky ďalej uvádzajú možné problémy so zaraďovaním filmu do edukačného procesu:

- niektoré filmy môžu byť problematické z hľadiska dekódovania symbolov a porozumenia výrazových prostriedkov,
- v hraných filmoch sú ťažko odlíšiteľné chybné prvky (výzbroj, odev...),
- film ukazuje väčšinou iba to viditeľné (pocity, myšlienky zostávajú v pozadí, pretože sa nedajú zobrazovať vo filmovej podobe),
- film ukazuje iba istý úsek skutočnosti, ktorý je podaný z určitej perspektívy,
- sústreďujú sa na významné udalosti a osobnosti, každodennosť im uniká, pre súčasného diváka je film veľmi sugestívny.

Vo vyučovaní v spoločenskovedných predmetoch učitelia využívajú predovšetkým dokumentárne filmy a hrané filmy.

Dokumentárne filmy

Niektorí historici v súčasnosti pripúšťajú, že mnohé televízne dokumenty a programy o súčasnom dianí sú zdrojom celkom nových dôkazov. V niektorých prípadoch je to preto, lebo tvorcovia dokumentárneho filmu presvedčili politikov alebo štátnych úradníkov, aby po prvýkrát vypovedali o danej udalosti, resp. o svojom dôležitom rozhodnutí.

V iných prípadoch je to zas preto, lebo tvorcovia dokumentu získali prístup k menej tradičným zdrojom dôkazového materiálu, ako sú písomnosti a štatistiky: utečenci, prisťahovalci vystavení rasovému útlaku, obeť terorizmu, teroristi a bojovníci za slobodu, obeť porušovania ľudských práv atď. Niektoré dokumentárne filmy sa retrospektívne ukázali plným právom ako dôležité spoločenské a politické dokumenty. (Stradling 2003)

Spravodajské programy

Spravodajské vysielanie by teoreticky malo byť hlavným zdrojom historického dôkazového materiálu pri vyučovaní dejín konca 20. storočia. Vysielacie spoločnosti však v skutočnosti archivujú iba veľmi málo toho, čo odvysielajú. Zvyčajne uchovávajú len tie relácie, o ktorých si v danom čase myslia, že v budúcnosti budú mať dlhodobý historický význam. Učitelia dejepisu a ostatných spoločenských vied, ktorí chcú používať spravodajské relácie vo vyučovacom procese, sa musia preto spoliehať na svoje vlastné nahrávky relácií.

Nie je preto prekvapujúce, že učitelia väčšinou používajú materiál zo spravodajských relácií ako prostriedok na analýzu média, a nie obsahu danej správy: aký vplyv má postup pri výrobe spravodajskej relácie a hodnoty, ktoré vyznávajú jeho tvorcovia, na obsah a prezentáciu spravodajstva. Zatiaľ čo učitelia spoločenských vied, mediálnych štúdií a do menšej miery aj učitelia jazykov skúmajú televízne programy z tohto hľadiska, učitelia dejepisu toto takmer ignorujú, až na dosť obmedzenú sféru „po-hyblivého obrazu ako propagandy“. (Stradling 2003)

Prečo používať televíziu ako materiál vo vyučovaní histórie?

Zo vzdelávacieho hľadiska televízne programy a ukážky z nich sa vyznačujú niekoľkými osobitými vlastnosťami:

- často prezentujú dejiny vysoko podnetným spôsobom pomocou prezentačných postupov, ktoré študenti dobre poznajú z iných programových žánrov;
- sú vhodné na výklad a historickú rekonštrukciu;
- dávnym udalostiam, o ktorých vie študent iba veľmi málo, pomáhajú dodať dojem bezprostrednosti a konkrétnosti;
- pomocou starých spravodajských týždenníkov alebo rekonštrukcií u študentov rozvíjajú pojem o priestore a čase;
- ponúkajú ponorenie sa do skúseností, myšlienok, pocitov a postojov ľudí priamo zainteresovaných na konkrétnej udalosti alebo historickom vývoji;
- ako sme už uviedli, televízne programy sú tiež zdrojom primárneho historického dôkazového materiálu týkajúceho sa 20. storočia.

Materiály z televízie môžu byť veľmi užitočným a efektívnym vzdelávacím nástrojom vo vyučovaní dejepisu za predpokladu, že učiteľ ich starostlivo zhodnotí ešte pred ich využitím na hodine. Učiteľ musí mať jasnú predstavu, prečo chce použiť daný program, resp. jeho časť. Musí si premyslieť, ako tento program súvisí s celkovými vzdelávacími cieľmi predmetu, a nakoniec musí zostaviť cvičenia týkajúce sa daného programu, aby sa tak zvýšila jeho vzdelávacia hodnota na maximum. (Stradling 2003)

Efektívne je reflektovať televízne vysielanie, sledovať programy s historickou tematikou, odporúčať žiakom vhodné filmy/dokumenty a v rámci vlastnej výučby informácie o minulosti získané z televízie kriticky uchopiť. Najčastejšie sa k historickej problematike vzťahujú 3 typy televíznych programov:

- jednorazové programy o konkrétnych udalostiach a otázkach (napr. vzdelávacie zábavné programy o trendoch v umení a kultúre, o vedecko-technickom rozvoji, o premenách životného štýlu),
- historické rekonštrukcie (obvyklé pre staršiu históriu, ponúkajú zväčša rôzne uhly pohľadu a dialógy, ktoré sú často autentické, doložiteľné overenými primárnymi historickými prameňmi),
- väčšie televízne série, ktoré sa spravidla prekrývajú časovo s dôležitými výročiami.

Zvláštny význam pre výučbu súčasných dejín majú spravodajské programy. Okrem analýzy ich obsahu vo výučbe spoločenskovedných predmetov sa v nich spája prierezová téma určená súčasným štátnym vzdelávacím programom – mediálna výchova.

4.1 | Využitie filmu vo výučbe a práca s filmom

Hlavným cieľom tejto časti je navrhnúť cvičenia a úlohy, v ktorých budú študenti používať primárny a sekundárny pramenný materiál z televíznych dokumentárnych programov. Študenti sa majú prostredníctvom takýchto úloh presvedčiť, či materiál, ktorý videli na obrazovke, potvrdzuje alebo vyvracia dôkazový materiál, s ktorým sa oboznámili prostredníctvom štúdia iných prameňov (ako sú učebnice, monografie, interpretácie rôznych historikov, fotografický materiál). Študenti sa takto budú môcť vžiť do úlohy akéhosi historického detektíva, ktorý prechádza nasledovnými fázami (Stradling, 2003):

- *fáza 1* – študenti si pozrú film (alebo ukážku z neho) a zároveň si robia systematické poznámky o kľúčových bodoch, ktoré sa objavili v komentári, o tom, aký dôkazový materiál tvorcovia použili (ústne výpovede, archívne filmy, odkazy na úradné dokumenty, vyjadrenie odborníkov atď.), na ktoré dôkazové materiály sa kladie dôraz a aké závery daný film prináša;
- *fáza 2* – študenti prediskutujú svoje poznámky v malých skupinkách a vytvoria spoločné rezumé;
- *fáza 3* – študenti môžu porovnať televíznu verziu s iným prameňom (napr. učebnicou) a nájsť, v ktorých bodoch sa zhodujú a odlišujú;
- *fáza 4* – študenti nakoniec rozoberú, prečo sa tieto rozdiely objavili, ako napríklad nový dôkazový materiál, rôzne interpretácie starého dôkazového materiálu alebo rôzne body, na ktoré tieto materiály kladú dôraz, alebo sa môžu snažiť zistiť, či sú tieto rozdiely spôsobené tým, že v televíznom programe sa kladie dôraz na potrebu vizuálneho materiálu (t. j. či médium ovplyvnilo spôsob, akým sa táto historická udalosť alebo dianie prezentuje).

Vyberte si ukážky z filmového spravodajského týždenníka alebo novšieho dokumentárneho filmu, ktoré sa týkajú konkrétnej historickej udalosti alebo situácie, a zadajte študentom v malých skupinách úlohu, aby hádali odpovede na uvedené otázky (Stradling 2003):

- Kto je tvorcom filmu?
- Prečo film vznikol?
- Ide o spravodajský týždenník určený obecnstvu v kine?
- Vznikol program za účelom vzdelávania?
- Je to jedna časť rozsiahlejšieho seriálu?
- Je to jednodielny program pre spravodajstvo alebo reláciu o súčasnom dianí?
- Akej cieľovej skupine je podľa vás film určený?
- Aký dôkazový materiál film používa (napríklad primárne a/alebo sekundárne pramene, výpovede svedkov, výpovede ľudí, ktorí boli priamo zainteresovaní na spomínaných udalostiach, výpovede novinárov alebo politikov, vizuálny dôkazový materiál)?
- Čo je hlavným cieľom filmu?
- Snaží sa film ovplyvniť verejnú mienku alebo názor politikov a štátnych úradníkov?
- Snaží sa film vysvetliť, čo sa stalo, a/alebo sa snaží informovať ľudí o tom, kto komu čo spravil a kedy?
- Snaží sa film dať slovo tým, ktorých dosiaľ ignorovali, alebo sa snaží opraviť historický výklad?
- Dá sa filmu splniť uvedené ciele?
- Je film podfarbený hudbou? Akú náladu hudba vyvoláva?
- Akú myšlienku vyjadruje obrazový materiál?
- Je myšlienka, ktorú sa film snaží vyjadriť prostredníctvom obrazového materiálu, v súlade s posolstvom vyplývajúcim z komentára?
- Aký je tón komentára? Je neobjektívny alebo jednostranný, ak áno, v akom smere? Snaží sa poskytnúť vyvážený výklad toho, čo sa udialo?
- Je komentár neutrálny alebo kritický?
- Ako pracuje film s rozhovormi a výpoveďami svedkov?
- Žiada sa od ľudí, aby opísali, čo sa stalo a kedy sa to stalo? Žiada sa od nich, aby vynášali sudy nad inými? Pýtajú sa na ich názory? Žiada sa od nich, aby povedali, prečo sa podľa ich názoru uvedené udalosti odohrali? Boli vybraní preto, lebo navzájom súhlasia, alebo preto, lebo navzájom nesúhlasia?
- Viete na základe vašich vedomostí o danej udalosti nájsť istý dôkazový materiál alebo názory, ktoré film nezachytil?

Podľa Labischovej a Gracovej (2010) sa kritický rozbor filmu na vyučovacích hodinách zameriava na **formálnu a obsahovú stránku**. Z hľadiska formálnej stránky filmu sa pri analýze žiaci zameriavajú na nastavenie kamery – na detailný záber, celkový záber, na perspektívu – vtáčia, normálny uhol pohľadu, na pohyb kamery, na využitie svetla, strihu a montáž scén, zvuk (šumy, hudba, dialogy, komentáre). Z hľadiska obsahovej stránky sa žiaci pri analýze filmu zameriavajú na informácie o historickom

pozadí (preštudujú si odbornú literatúru o filmovej histórii, o motívoch filmu, o financovaní, o výbere hercov...), na pôsobenie filmu.

4.2| Práca s audiovizuálnymi programami

Pracovný list č. 15

Filmové spracovanie diela *Drak sa vracia*

1. Na základe motta, ktoré sme si zapísali, pozorujte, aký je začiatok filmu. Podobá sa na rozprávku? Zdôvodnite.
2. Sledujte film a pomocou brainstormingu (mapy mysle) zakreslite vzťahy medzi postavami.
3. Zapište si všetky znaky rozprávky, ktoré ste spozorovali vo filme.
4. Pozorujte výzor hlavných postáv a zapište si svoje pozorovanie. Nezabudnite na oblečenie!
5. Pozorujte, ako je vykreslená príroda vo filme a ako vplýva na postavy a opačne. Všetko si zapište!
6. Je vo filme zobrazená monumentalizácia? Ako pôsobí a na koho?
7. Ak by sme chceli ísť po stopách hrdinov podľa filmu, vedeli by sme nájsť cestu? Zapište si ju.
8. Aký biografický údaj sa dozvedáme?
9. Navrhните, ako by ste vy vyriešili záver tohto diela.
10. Ako hudba dopĺňala dramatizáciu filmu? Svoje odpovede zdôvodnite.

Úlohy pre učiteľov:

Vyhľadajte na internete filmovú ukážku dokumentárneho filmu.

Analyzujte filmovú ukážku z didaktického hľadiska.

Vytvorte 7 úloh pre žiakov k filmovej ukážke dokumentárneho filmu.

Analyzujte vytvorené otázky z didaktického hľadiska.

Vyhľadajte filmovú ukážku s historickou/literárnou tematikou.

Vytvorte pracovný list so súborom otázok k filmovej ukážke na analýzu pre svojich žiakov.

Analyzujte, či je možné použiť na analýzu iba krátku sekvenciu filmu.

Vytvorte plán na využitie filmu na vyučovacích hodinách na základe didaktickej analýzy a jeho využitia v praxi.

5| Internet ako zdroj poznatkov vo výučbe spoločenskovedných predmetov

V piatom tematickom celku učebného zdroja, ktorý je zameraný na internet ako zdroj poznatkov, poukazujeme na zaradenie internetu do vyučovania spoločenskovedných predmetov a didaktický aspekt jeho využitia v edukačnom procese, zároveň podávame návrhy na využitie teoretických poznatkov o využití internetu a internetových stránok na vyučovaní, prinášame materiály pre učiteľov a žiakov, ktoré môžu byť využité v rámci konkrétnej realizácie témy o tvorivých edukačných médiách vo vyučovaní. Počas realizácie vzdelávacieho programu učitelia pracujú s navrhovanými materiálmi formou analýzy a interpretácie a zároveň vytvárajú úlohy rozvíjajúce kreativitu žiaka.

Internet sa v posledných rokoch stáva zdrojom informácií v edukačnom procese a využíva sa nielen na hodinách informatiky, ale aj na hodinách spoločenskovedných predmetov, pretože na internete sa stretávame s množstvom dostupného materiálu za nízku cenu. Internet umožňuje žiakovi prístup k materiálom, ktoré tradičná učebnica nemôže obsahovať. Pre vyučovanie sú prínosom rozličné zdroje informácií, ako sú napr. dokumenty, zákony, články z rôznych novín – domácich aj zahraničných, literárne ukážky, digitalizované ukážky memoárov, denníkov, fotografií, listov. Využívané sú aj ukážky z filmov či dokumentárnych filmov, TV programov, ktoré sú dôležité ako audiovizuálny materiál. Práca s internetom si vyžaduje starostlivo a systematicky pracovať s informáciami nájdenými na internetových stránkach. Žiakov musíme upozorniť na to, že nie všetky internetové stránky obsahujú originálne informácie, preto je potrebné preveriť si ich, a upozorniť treba aj na autorský zákon. Je dôležité, aby žiaci pri práci pramene porovnávali. (Stradling 2003)

Internet ponúka žiakovi priestor aj na samostatné štúdium, a to nielen na vyučovaní (materiálov, ktoré učiteľ predtým pripravil), ale aj v domácom prostredí.

5.1| Využitie internetu vo vyučovaní

Internet má v súčasnosti oproti iným médiám (napríklad tlačeným novinám) výhody hlavne v tom, že obsahuje vždy aktuálne informácie. Okrem výhod má aj veľké nevýhody, ku ktorým patrí najmä kontrola kvality obsahu jednotlivých informácií dostupných na internete. Využitie internetu v školských podmienkach je mnohostranné, pretože môže slúžiť nielen ako zdroj informácií, ale aj ako prostriedok komunikácie, ktorý často žiaci využívajú.

Stradling (In: Labischová, Gracová 2010) navrhuje pri práci s internetovým zdrojom súbor otázok zameraných na kritické posudzovanie:

- a) Je cieľ internetových stránok jasne formulovaný na domovskej stránke?
- b) Vymedzuje autor stránok, komu je určená?
- c) Ktoré prvky stránok korešpondujú s obsahom štátneho vzdelávacieho programu?
- d) Obsahuje stránka dostatok užitočných informácií?
- e) Kto stránky vytvoril?
- f) Je na stránkach reklama? Znižuje reklama jej dôveryhodnosť či rozptyľuje pozornosť?
- g) Je k dispozícii pre tieto internetové stránky recenzia?
- h) Je možné pripojiť sa na stránky v ktoromkoľvek čase?
- i) Je prístup k stránkam bezplatný?
- j) Sú stránky logicky usporiadané a prehľadné?
- k) Je vzhľad stránok príjemný a atraktívny?
- l) Obsah ide do hĺbky alebo je povrchný?
- m) Je uhol pohľadu národný, regionálny, európsky?
- n) Ponúkajú stránky niečo, čo nie je možné získať z učebníc, príručiek či iných prameňov?

Podľa Stradlinga (2003) žiaci, ktorí pracujú s materiálom z internetu, ktorý im zadajú učitelia, musia mať na pamäti dôležité otázky:

- Materiál je primárnym alebo sekundárnym prameňom?
- Kto je autorom daného dokumentu?
- Čo nám hovorí dokument o postavení autora?
- Čo nám hovorí dokument o myslení autora?
- Určte, pre koho bol dokument napísaný.
- Prečo bol napísaný?
- O aký typ dokumentu ide?
- Aké hlavné posolstvá sa autor snaží vyjadriť?
- Dajú sa informácie z tohto dokumentu overiť prostredníctvom iných prameňov?
- Sú informácie v materiáli presné?
- Čo dokument zamlčal?
- Je tu nejaký dôkaz, že tento dokument mal vplyv na ľudí, ktorým bol určený?
- Boli napísané iné dokumenty ako odozva na tento dokument?
- Prečo sa tento dokument zachoval?
- Prečo uverejnili práve tento dokument na tejto webovej stránke?

Úlohy pre učiteľov:

Analyzujte vytvorenú ukážku využitia tabletu a internetu na vyučovaní z didaktického hľadiska.

Analyzujte jednotlivé úlohy z didaktického hľadiska.

Vyhľadajte internetové adresy, ktoré môžete využiť na vyučovaní svojho predmetu.

Analyzujte jednu vybranú internetovú stránku z didaktického hľadiska a z obsahovej stránky.
Navrhňte 4 aktivity pre žiakov na prácu s vami vybratou internetovou stránkou.
Vytvorte plán na jeden rok zameraný na využívanie konkrétnych internetových stránok na vyučovaní vášho predmetu.

VYUČOVACIA HODINA S VYUŽITÍM TABLETU

Tematický celok: Opisný slohový postup

Téma: Charakteristika

Ciele:

Vyjadriť svoj názor na sledovaný videoklip.

Odôvodniť svoj názor na videoklip.

Vytvoriť fotografiu z videoklipu.

Uložiť vytvorenú fotografiu do galérie.

Argumentovať výber fotografie uloženej do galérie.

Charakterizovať Slovanov na základe piesne *Slovania* od Elánu.

Dokončiť vety na základe textu piesne.

Reprodukovat 5 zaujímavých informácií na základe počutého textu *Slovania* od Elánu.

Vymenovať 5 zaujímavých miest na Slovensku, ktoré by ste ukázali vášmu priateľovi z cudziny v rámci jeho návštevy u nás.

Vybrať jedno z 5 miest. Svoj výber odôvodniť.

Vyhľadať informácie o jednom zaujímavom mieste na Slovensku na webovej stránke (15 – 20 viet).

Identifikovať kľúčové slová z vášho textu o zaujímavom mieste na Slovensku.

Metódy: motivačná metóda, práca s textom, test, rotujúci prehľad.

Formy: vyučovacia hodina, hromadná, skupinová práca.

Pomôcky: tablet, pripojenie wifi, aplikácia – S poznámka, Socrative, Youtube, videoklip, pieseň, plagát.

Postup vyučovacej hodiny

Motivácia:

Žiaci sledujú prostredníctvom tabletu cez aplikáciu Youtube videoklip skupiny Elán.

Žiaci vymenujú vlastnosti Slovanov.

Žiaci vyjadria svoj názor na daný videoklip a báseň *Mor ho!* (www.zlatyfond.sme.sk). Odôvodnia svoje tvrdenie.

Žiaci urobia jednu fotografiu z videoklipu a uložia ju do galérie. Svoj výber odôvodnia.

Úlohy pre žiakov

Vyriešte úlohy prostredníctvom aplikácie Socrative – posúďte výroky Pravda – Nepravda:

1. Prvý z národovcov je v závere videoklipu uvedený Ľudovít Štúr.
2. Posledný z národovcov je v závere videoklipu uvedený M. R. Štefánik.
3. Ľudovít Štúr kodifikoval spisovnú slovenčinu v roku 1943.
4. M. R. Štefánik nemal žiadne zásluhy na vzniku Československej republiky.

Dokončíte začaté výroky o Slovanoch na základe textu od skupiny Elán, ktorý môžete sledovať prostredníctvom tabletu v „popise“ k videoklipu.

1. Mladí Slovania tí sa
2. Nikdy prví
3. Kúsok neba majú
4. Mladé ťažko

Práca s tabletom prostredníctvom S poznámky

Učiteľ pošle žiakom úlohy mailom. Žiaci riešia úlohy vo dvojiciach:

Vytvorte krátku charakteristiku Slovanov (10 – 15 viet) inšpirovanú textom piesne.

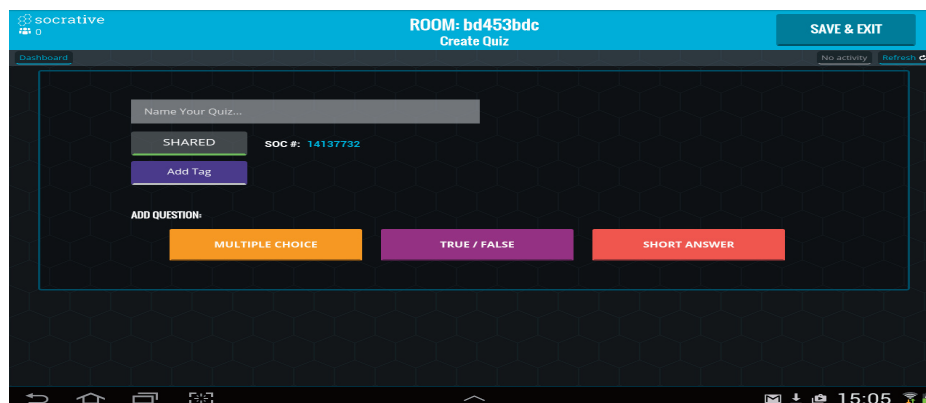
Svoj vytvorený text napíšte prostredníctvom poznámky S.

Označte v krátkom texte kľúčové slová.

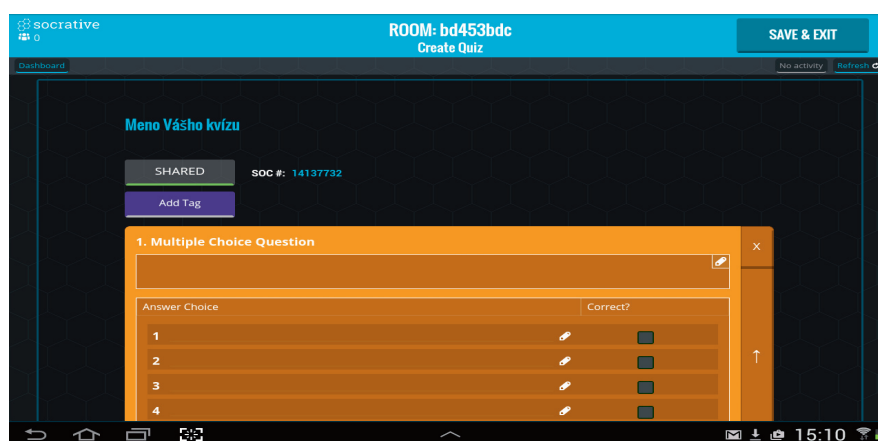
Porovnajte svoje vyjadrenia o Slovanoch s textom básne *Mor ho!*

Vyjadrite svoj postoj k Slovanom jednou vetou.

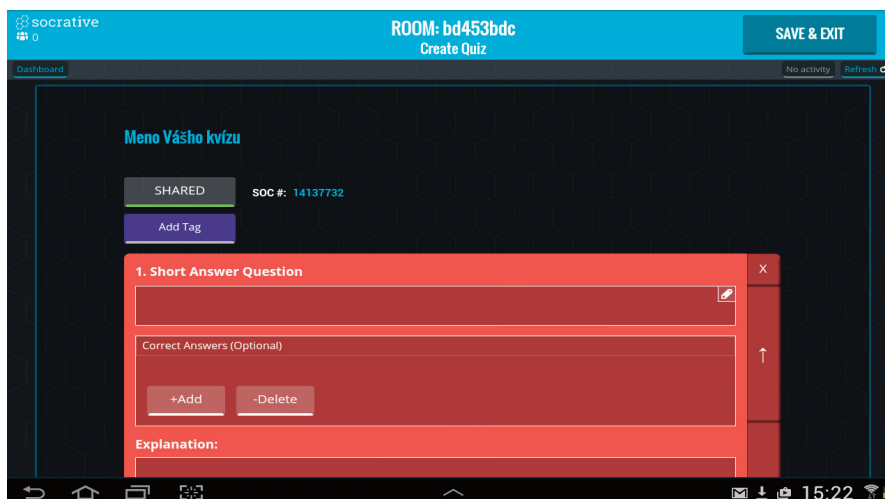
Zapíšte vytvorené vety na papier formátu A2.

Obr. 17 Menu vytvárania testu v aplikácii Socrative

Obr. 18 Tvorba otázky v aplikácii Socrative

Obr. 19 Tvorba otázky v aplikácii Socrative

Práca v skupinách

Vytvorte plagát, ktorého cieľom je prezentovať vybrané miesto Slovenska cudzincom.

Každá skupina hodnotí – využijeme princíp metódy rotujúci prehľad. Body zapisujeme do priprave-nej tabuľky v S poznámke.

Reflexia žiaka

- Splnila vyučovacia hodina moje očakávania, ktoré som mal na jej začiatku – práca s tabletom?
- Čo bolo mojím najväčším úspechom počas vyučovacej hodiny a práce s tabletom?
- Čo sa mi počas realizácie práce s tabletom nepodarilo splniť?
- Čo bolo pre mňa počas realizácie práce s tabletom problematické?
- Ako by si charakterizoval vyučovaciu hodinu dvoma slovami?
- Prečo by si sa chcel/nechcel zapojiť do ďalšej vyučovacej hodiny, v ktorej by si pracoval s tabletom?
- Ako si sa cítil počas realizácie práce s tabletom na vyučovacej hodine? Pomenuj 3 pocity.

Reflexia učiteľa

Hodnotenie cieľov VH žiakmi, učiteľom:

Žiak vyjadril svoj názor na sledovaný videoklip.

Žiak odôvodnil svoj názor na videoklip.

Žiak vytvoril fotografiu z videoklipu.

Žiak uložil vytvorenú fotografiu do galérie.

Žiak vedel argumentovať výber fotografie uloženej do galérie.

Žiak charakterizoval Slovanov na základe piesne *Slovania* od Elánu.

Žiak dokončil vety na základe textu piesne.

Žiak vedel reprodukovať 5 zaujímavých informácií na základe počutého textu *Slovania* od Elánu.

Žiak vymenoval 5 zaujímavých miest na Slovensku, ktoré by ukázal svojmu priateľovi z cudziny v rámci jeho návštevy.

Žiak vybral jedno z 5 miest. Svoj výber odôvodnil.

Žiak vyhľadal informácie o jednom zaujímavom mieste na Slovensku na webstránke (15 – 20 viet).

Žiak identifikoval kľúčové slová z vášho textu o zaujímavom mieste na Slovensku.

Využitie témy vyučovacej hodiny práce s tabletom

Tému tejto vyučovacej hodiny môžeme využiť aj v iných témach a iných vyučovacích predmetoch.

ISCED 3	slovenský jazyk a literatúra	TC: Epická poézia – veršový systém TC: Dejiny umenia a umeleckej literatúry
ISCED 2	dejepis	TC: Predkovia Slovákov v Karpatskej kotline - téma: Príchod Slovanov Veľká Morava TC: Moderný slovenský národ - téma: Slovenské národné hnutie
ISCED 3	dejepis	TC: Predkovia Slovákov v Karpatskej kotline - téma: Veľká Morava Život našich predkov TC: Moderný slovenský národ - téma: Tri generácie národne uvedomelých vzdelancov

Projekt:

Slovenské národné obrodenie (SNO) očami žiakov 21. storočia

Anotácia

Projekt SNO očami žiakov 21. stor. je zameraný na texty súvisiace s uvedeným obdobím a na významných predstaviteľov SNO na Slovensku. Obsahová náplň projektu je v súlade so ŠVP pre ISCED 2 a ISCED 3 v predmetoch dejepis a slovenský jazyk a literatúra.

Úvodné informácie o projekte

Téma	Slovenské národné obrodenie (SNO) očami žiakov 21. storočia
Cieľ	A. Vytvoriť minikonferenciu na tému SNO očami žiakov 21. storočia pre rodičov a spolužiakov na základe výstupov z realizácie čiastkových úloh projektu. B. Samostatne a zodpovedne organizovať prácu počas realizácie projektu. C. Spolupracovať so spolužiakmi na riešení úloh projektu.
Ročník	druhý
Pedagogické dokumenty	ISCED 3 dejepis (slovenský jazyk a literatúra)
Motivácia	Sledovanie DVD záznamu piesne <i>Hodina slovenčiny</i> , zameranie sa na slová, ktoré súvisia s básňou z obdobia SNO <i>Duma bratislavská</i> .
Druh projektu	krátkodobý
Trvanie projektu	3 – 4 týždne
Riešený problém	Vytvorenie obsahovej náplne minikonferencie pod názvom <i>SNO očami žiakov 21. storočia a jej realizácia</i> .
Produkt projektu - charakteristika	Minikonferencia na tému SNO očami žiakov 21. storočia.

Realizácia jednotlivých úloh projektu

Časový rámec	Aktivita, úloha	Cieľ	Výstup
2 hodiny	č. 1 Práca s textom Duma bratislavská a videosekvenciou k piesni <i>Hodina slovenčiny</i>	č. 1 Porovnať text piesne <i>Hodina slovenčiny</i> a básne <i>Duma bratislavská</i> z obsahového hľadiska.	č. 1 Porovnanie textu piesne <i>Hodina slovenčiny</i> a básne <i>Duma bratislavská</i> z obsahového hľadiska.
1 hodina	č. 2 Vytvorenie súboru fotografií v súvislosti s témou <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> na základe videoklipu pod názvom E. Štúr a štúrovci a súboru 3 zaujímavých myšlienok.	č. 2 Vytvoriť súbor fotografií v súvislosti s témou <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> na základe videoklipu pod názvom E. Štúr a štúrovci . Vytvoriť súbor 3 zaujímavých myšlienok.	č. 2 Súbor fotografií v súvislosti s témou <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> na základe videoklipu pod názvom E. Štúr a štúrovci a súbor 3 zaujímavých myšlienok.
2 hodiny	č. 3 Žiaci sledujú prostredníctvom aplikácie Youtube videosekvenciu pod názvom Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny a následne vyjadrujú a zapisujú svoje dojmy a názory.	č. 3 Sledovať prostredníctvom aplikácie Youtube videosekvenciu pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i> a následne vyjadrovať a zapisovať svoje dojmy a názory.	č. 3 Súbor dojmov a názorov na tému <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> .
1 hodina	č. 4 Vytváranie pojmovej mapy na tému SNO zo zadaných slov. Analyzovanie vyjadrených myšlienok ústne v rámci skupiny.	Vytvoriť pojmovú mapu na tému SNO zo zadaných slov. Analyzovať vyjadrené myšlienky ústne v rámci skupiny.	Pojmová mapa na tému SNO zo zadaných slov. Analýza myšlienok vyjadrených ústne v rámci skupiny.
1 hodina	č. 5 Vyjadrenie vlastných názorov žiakov – písomne na obdobie SNO na Slovensku. Analyzovanie vyjadrených myšlienok ústne v rámci skupiny. Vytvorenie súboru myšlienok žiakov, spracovanie – písomne prostredníctvom aplikácie <i>S poznámka</i> .	Vyjadriť písomne svoj názor na obdobie SNO na Slovensku. Analyzovať vyjadrené myšlienky ústne v rámci skupiny. Vytvoriť súbor myšlienok žiakov, spracovať písomne prostredníctvom aplikácie <i>S poznámka</i> .	Súbor myšlienok žiakov, spracovaný písomne prostredníctvom aplikácie <i>S poznámka</i> .
1 hodina	č. 6 Vytvorenie časovej priamky a usporiadanie jednotlivých udalostí z obdobia SNO na tejto priamke.	Vytvoriť časovú priamku a usporiadať na nej jednotlivé udalosti z obdobia SNO.	Časová priamka s označením jednotlivých udalostí z obdobia SNO.
2 hodiny	č. 7 Žiaci riešia úlohy vytvorené a zaslané prostredníctvom aplikácie <i>Socrative</i> .	Riešiť úlohy, ktoré sú vytvorené a zaslané prostredníctvom aplikácie <i>Socrative</i> .	Vyriešené úlohy, ktoré sú vytvorené a zaslané prostredníctvom aplikácie <i>Socrative</i> .

Úloha č. 1

Práca s internetovým prehliadačom a s aplikáciou *S poznámka* – sledovanie video záznamu piesne *Hodina slovenčiny* a prečítanie básne *Duma bratislavská*.

Postup:

Žiaci si vyhľadajú cez internetový prehliadač básne *Duma bratislavská* a cez aplikáciu Youtube videoklip k piesni skupiny Elán pod názvom *Hodina slovenčiny*.

Využitie **aplikácie *S poznámka*** – do súboru aplikácie *S poznámka* uložia obidva texty.

Úlohy pre žiakov – práca s textom piesne a básne:

Prečítajte obidva texty.

Nájdite podobné verše piesne a básne.

Označte podobné verše básne a piesne.

Verše sú podobné, nie rovnaké. Nájdite v nich rozdiel.

Rozdielne slová v podobných veršoch označte prostredníctvom aplikácie *S poznámka* v daných súboroch graficky.

Graficky označte rovnaké slová v obidvoch textoch v súboroch ***S poznámky***.

Porovnajte obidva texty z hľadiska obsahu.

Nájdite spoločné a rozdielne prvky textov z hľadiska obsahu.

Vyslovte svoj názor na obsahovú stránku obidvoch textov.

Aktualizujte myšlienky obidvoch textov v súvislosti s témou SNO.

Zapíšte svoje závery do súboru prostredníctvom aplikácie *S poznámka*.

Vyhľadajte prostredníctvom aplikácie prehliadača internetu autora textu piesne *Hodina slovenčiny*.

Vyhľadajte prostredníctvom aplikácie prehliadača internetu autora hudby piesne *Hodina slovenčiny*.

Vyhľadané informácie uložte do súboru v aplikácii *S poznámka*.

(*Hodina slovenčiny*: hudba – Vašo Patejdl, text – Boris Filan)

Zapíšte svoje závery do súboru v aplikácii *S poznámka*.

Duma bratislavská

Ten prešporský zámok pekný murovaný –

čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,

čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj:

ako pekne tečie ten povestný Dunaj.

Tí nádherní páni pilnú radu majú,

že oni povestný Dunaj zahatajú;

a tie naše Tatry zďaleka sa smejú;

„Zahatajte, páni, keď máte nádej!“

Zrekli sa tí páni na chlapcov junákov,

a čo by tí páni zedli tisíc zrakov!

„A čože vy, páni, čože máte s nami?“
Skočili na nohy chlapci pod Tatrami.
„Hej, chlapci slovenskí, nič sa my nebojme,
len my v našich Tatrách ak' tie Tatry stojme.
Nič sa my nebojme, keď sme telo jedno,
či nás i znivočia – veď padneme vedno!“
Nenivočia, netnú, nerúbu, nekolú;
ale srdce berú slovenskému kolu;
všetko tak nechali, ale srdce vzali,
prešporskí šuhaji na ľade ostali.
Prešporskí šuhaji plačú na rok nový,
vytínajú kríček, pekný kalinový,
vytínajú kríček s koreňom zo zeme:
„Akože my potom, siroty, budeme!“
Vyzváňali zvony v štyri sveta strany,
keď bránami išli prešporskí kompani.
„Ej, páni na zámku, to vy dobre vedzte,
keď ste jadro vzali, škrupinu si zedzte!
Bodaj ste, aby ste pokoja nemali,
keď ste nám jediné potešenie vzali!
Bodaj ste, aby ste tak v svete schodili,
ako ste sa za nás v kostole modlili!
Málo nás je, málo, ale nič je preto:
bez sto lastovičiek bude ešte leto!
Povedali mnohí, že pôjdu za nami,
a teraz po kútoch nôťa so svrčkami.
Keď nôťa, nech nôťa – bodaj vynôtili,
by tí páni zedli, čo si navarili;
by tí páni znali, dobre pamätali,
keď chlapci slovenskí Prešporok nechali!“

Ten prešporský zámok pekný murovaný –
čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,
čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj,
ako pekne tečie ten povestný Dunaj.
Hľadá aj pán Mátal, čo ten Dunaj hatal –
a ten letí skokmi ak' pred tisíc rokmi.
A tie naše Tatry zďaleka sa smejú:
„Zahatajte, páni, keď máte nádeju!“

(1844)

Prvý raz v Orle tatranskom 1847, roč. II, str. 529. – Ps – vložka, potom V-1 a V-2. Všetky prepisy sú verné. Táto báseň je pamätná tým, že je Kráľovou odpoveďou na suspenziu L. Štúra z katedry profesora lýcea na Silvestra 1843 a na demonštratívny odchod študentov (4. marca 1844) do Levoče.

Básnik pripojil k nej tieto poznámky: 1. K veršu 10: Je výpoveď prstonárodňja, zrak značí dákeho ľudom odporného Boha staroslovjenskeho. – Kompan značí žiaka. – Pán Mátau, českí pán Mátal; i u nás sa táto forma užíva. – Vo verši 3 a 43 je spomenutý „záhorský šuhaj“, ktorým treba rozumieť L. Štúra, ktorý užíval i pseudonym Boleslava Záhorského. (Trenčianske Záhorie – rodný kraj Štúrov.) Oproti Ot má V-1 tieto odchýlky: pekni murovaní – pekne murovaný; po 12. verši niet medzery ako u V-1; jedínuo potešenja – jediné potešenie; po kútach – po kútoch; pametali – pamätali.

Viac: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/166/Kral_Duma-bratislavska/1#ixzz3L6pDZWie

http://zlatyfond.sme.sk/dielo/166/Kral_Duma-bratislavska/1#ixzz3L6p9mRG1

Elán: **Hodina slovenčiny**

Na hodinách slovenčiny

Prebrali sme zvláštne činy

Osvietencov, dejateľov

Smer ich ciest a vážnosť cieľov

Oo - Oo - Oo - Oo - Oo - Oo

Na hodine slovenčiny

O chvíľu už zvoní

Tí v laviciach nie sú iní

Ako boli oni

Oo - Oo - Oo - Oo - Oo - Oo

V spleti slov a nudných istôt

Cítili sme, čo znie čisto

Aj keď každý odpovedal

Čo profesor od nás chcel

Oo - Oo - Oo - Oo - Oo - Oo

Povedali mnohí

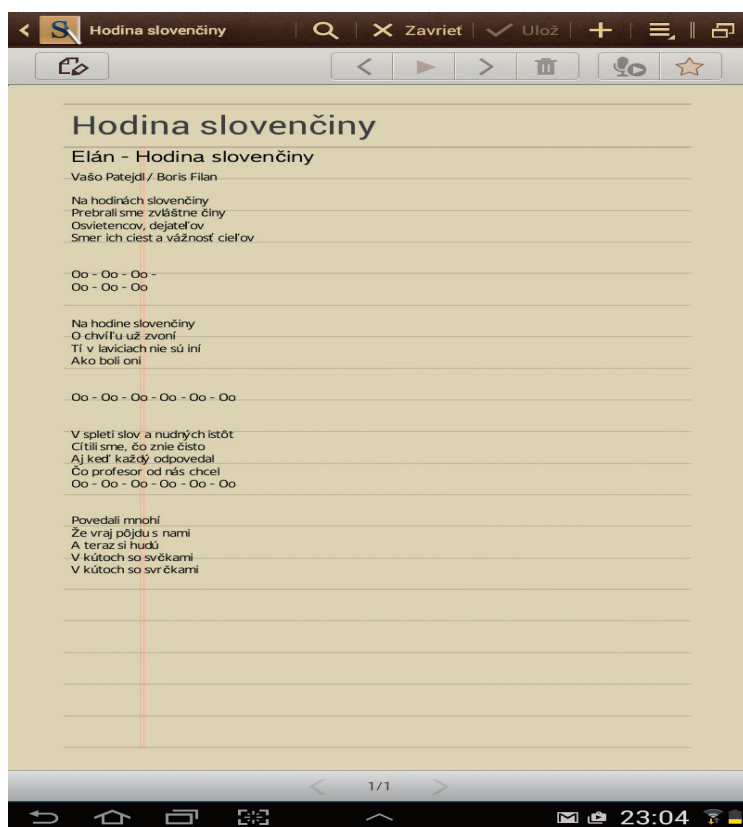
Že vraj pôjdu s nami

A teraz si hudú

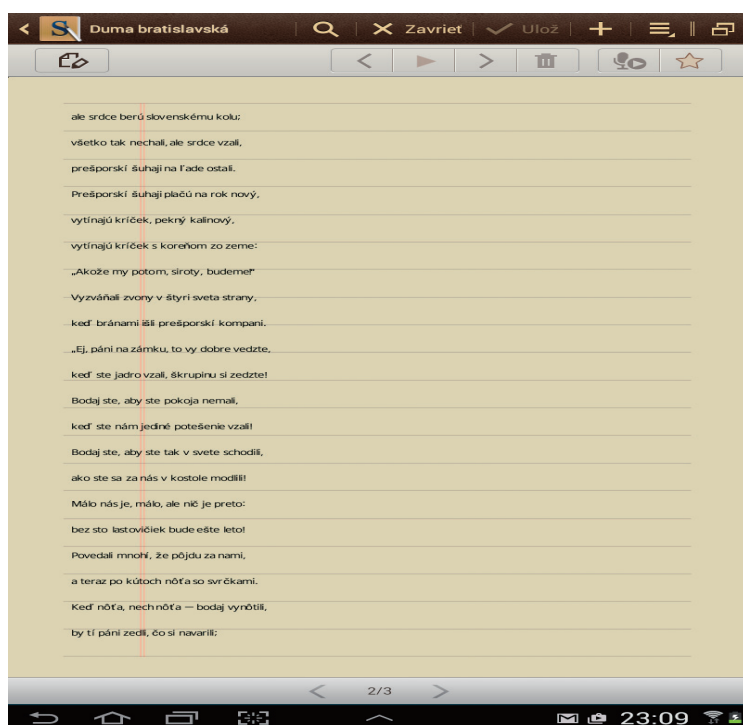
V kútoch so svrčkami

V kútoch so svrčkami

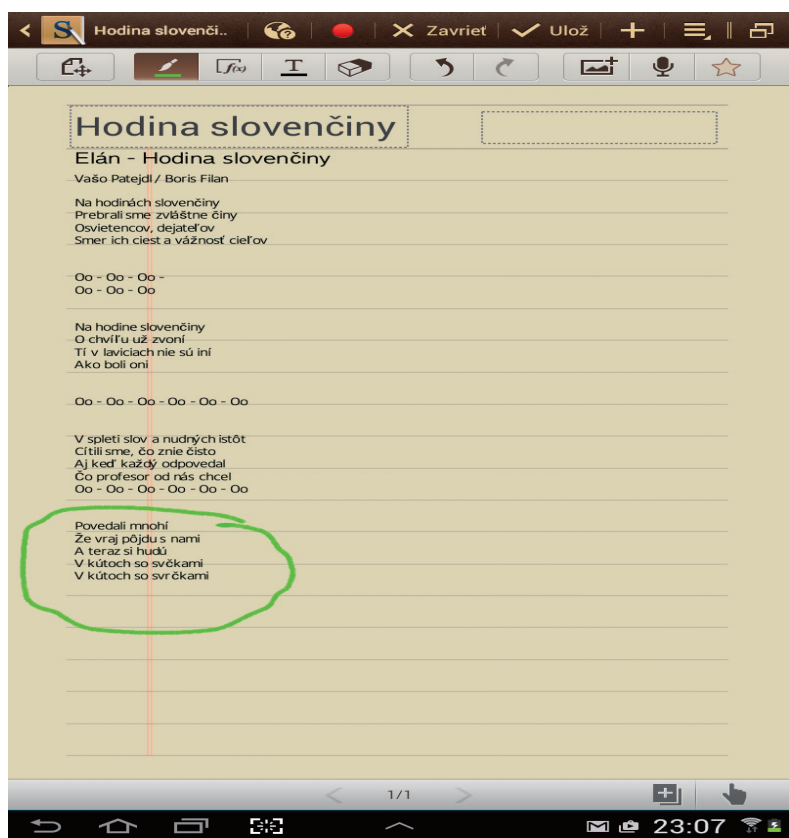
Viac: <http://m.hudba.zoznam.sk/elan/piesen/hodina-slovinciny/>

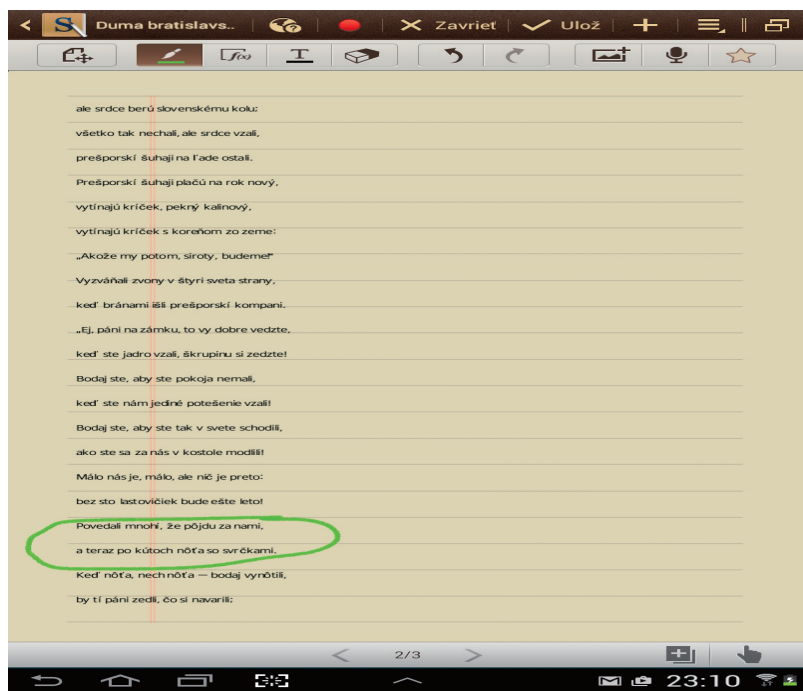
Obr. 20 Tvorba úlohy v aplikácii *S poznámka*

Obr. 21 Tvorba úlohy v aplikácii *S poznámka*

Obr. 22 Tvorba úlohy v aplikácii *S poznámka*

Obr. 23 Tvorba úlohy v aplikácii *S poznámka*

Úloha č. 2

Sledujte videozáznam *L. Štúr a štúrovci*.

Urobte fotografiu 3 momentov, ktoré vás z videozáznamu najviac zaujali.

Uložte fotografie do adresára Galéria (kvôli prehľadnosti a ich ďalšiemu použitiu).

Pošlite fotografie na svoj e-mail.

Uložte fotografie do súboru v *S poznámke*.

Napíšte 2 – 3 vety, ktoré sú vašou charakteristikou danej fotografie.

Odôvodnite váš výber danej fotografie.

Napíšte dôvod do *S poznámky*.

Zapište si 3 najzaujímavejšie myšlienky z videozáznamu *L. Štúr a štúrovci* prostredníctvom aplikácie *S poznámka*. Svoj výber odôvodnite.

Úloha č. 3

Hymna Slovenska – názory žiakov

Časový rámec	2 vyučovacie hodiny
Aktivita, úloha	Žiaci sledujú prostredníctvom aplikácie Youtube videosekvenciu pod názvom <i>Ponad Tatru blýska</i> .
Cieľ	Napísať jedno slovo alebo slovné spojenie, ktoré charakterizuje dojmy žiaka po sledovaní videosekvencie pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i>. Vytvoriť jednu výstižnú vetu o hymne Slovenska (vlastný názor), ktorá vznikla na základe dojmov po sledovaní hymny – videosekvencie pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i>.
Výstup	Súbor slov alebo slovných spojení, ktoré charakterizujú dojmy žiakov zo sledovania hymny – videosekvencie pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i>. Vytvoriť jednu výstižnú vetu o hymne, ktorá vznikla na základe dojmov žiakov po sledovaní hymny – videosekvencie pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i>. Žiaci prehodnotia svoje výstupy v päťčlenných skupinách a vyberú za každú skupinu 3 slová alebo slovné spojenia a 1 vetu. Táto činnosť vyžaduje od žiakov spoluprácu a komunikáciu. Okrem toho každý žiak uvádza dôvody, prečo vybral príslušné slovo, slovné spojenie a vetu v súvislosti so sledovaním videosekvencie pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i>. Z výstupov jednotlivých skupín vytvoríme súbor prostredníctvom aplikácie – <i>S poznámka</i>, ktorý môžeme využívať počas realizácie projektu, vyjadruje dojmy žiakov po sledovaní videosekvencie pod názvom <i>Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny</i>.

Úloha č. 4

SNO – pojmová mapa, nahrávanie reprodukovateľného textu prostredníctvom aplikácie – S poznámka

Časový rámec	1 vyučovacia hodina
Aktivita, úloha	Žiaci vytvoria vo dvojiciach pojmovú mapu zo zadaných slov a na jej základe hovoria samostatne o jednotlivých fázach SNO, nahrávanie reprodukovateľného textu prostredníctvom aplikácie <i>S poznámka</i>. Žiaci analyzujú vyjadrené myšlienky v skupine. Žiaci zapisujú základné myšlienky do súboru v <i>S poznámke</i>.
Cieľ	Vytvoriť pojmovú mapu na tému SNO zo zadaných slov a samostatne hovoriť o jednotlivých fázach SNO na základe pojmovej mapy. Analyzovať vyjadrené myšlienky ústne v rámci skupiny.
Výstup	Súbor myšlienok v <i>S poznámke</i> – podklady na minikonferenciu.

Obr. 24 Ukážka pojmovej mapy vytvorenej žiakmi

Postup práce s aplikáciou schematická myseľ – **schematic mind**.

1. Zobrazí sa ponuka nová mapa.
2. Názov mapy, ktorý sa zobrazí v centrálnom tvare/kruhu.
3. Kliknúť vždy na daný tvar a z neho rozvetvujeme. Zobrazí sa tabuľka, prostredníctvom ktorej napíšeme do daného tvaru text, alebo vytvoríme novú vetvu, alebo môžeme zmeniť tvar, farbu, vložiť ikonu.
4. Ak chceme ďalej rozvetvovať mapu mysle, klikneme vždy na ten tvar/kruh, z ktorého chceme tvoriť svoju mapu mysle.
5. Vytvorenú mapu mysle si môžeme odfotiť. Obrázok mapy mysle sa uloží v Galérii.
6. Vytvorenú mapu aj po uložení môžeme kedykoľvek doplniť.

Úloha č. 5

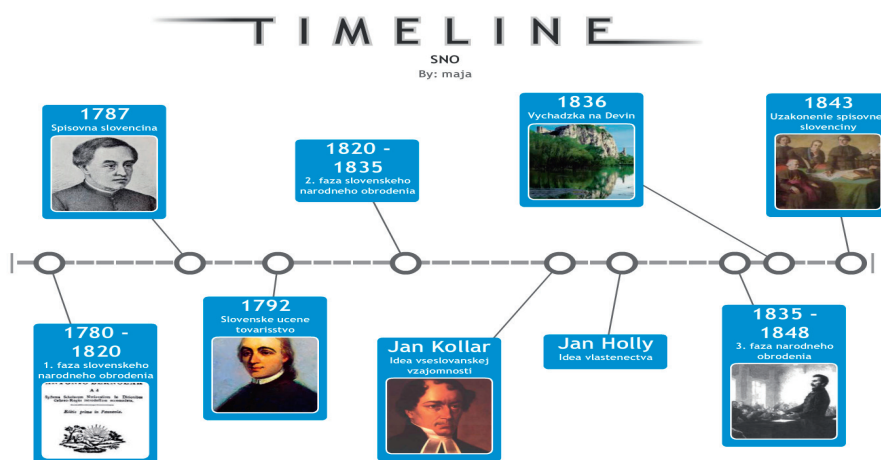
SNO – názory žiakov

Časový rámec	1 vyučovacia hodina
Aktivita, úloha	Žiaci vyjadrujú svoje názory spontánnym dokončením začatých viet: - <i>Môj názor na obdobie SNO charakterizujú slová...</i> - <i>Po sledovaní piesne Hodina slovenčiny od skupiny Elán som si uvedomil, že...</i> - <i>Ludovít Štúr je osobnosť, ktorá...</i> Žiaci spontánne dokončujú začaté vety a vyjadrujú tak svoj názor na obdobie SNO na Slovensku.
Cieľ	Vyjadriť písomne svoj názor na obdobie SNO na Slovensku. Analyzovať vyjadrené myšlienky ústne v rámci skupiny. Vytvoriť súbor myšlienok žiakov, spracovať písomne prostredníctvom aplikácie <i>S poznámka</i>.
Výstup	Súbor myšlienok žiakov spracovať písomne prostredníctvom aplikácie <i>S poznámka</i> .

Úloha č. 6

SNO – časová priamka – použitie aplikácie *Timeline*

Časový rámec	1 vyučovacia hodina
Aktivita, úloha	Žiaci tvoria časovú priamku a usporiadajú na nej jednotlivé udalosti z obdobia SNO.
Cieľ	Vytvoriť časovú priamku a usporiadať na nej jednotlivé udalosti z obdobia SNO.
Výstup	Časová priamka a nej zaznačené jednotlivé udalosti z obdobia SNO.

Obr. 25 Tvorba časovej priamky v aplikácii Timeline

Úloha č. 7

SNO – test (aplikácia Socrative)

Časový rámec	2 vyučovacie hodiny
Aktivita, úloha	Žiaci riešia úlohy vytvorené a zaslané prostredníctvom aplikácie Socrative (typy úloh: uzavreté úlohy s výberom odpovede, hodnotenie výrokov pravda/nepravda – správna/nesprávna, doplnenie vety – krátke odpovede).
Cieľ	Vyriešiť úlohy vytvorené a zaslané prostredníctvom aplikácie Socrative.
Výstup	Vyriešený súbor úloh v aplikácii Socrative.

Žiaci posudzujú *správnosť výrokov*, ktoré im učiteľ sprostredkuje prostredníctvom aplikácie Socrative.

Príklad:

Báseň *Duma bratislavská* sa viaže k odchodu Juraja Palkoviča z Bratislavy.

V podčiarknutých veršoch z básne sa nepriamo hovorí o Ľudovítovi Štúrovi.

Predchodca slovenskej hymny má v aplikácii pod názvom *Ponad Tatru blýska – predchodca slovenskej hymny* 10 strof.

Príklady úloh s krátkou odpoveďou

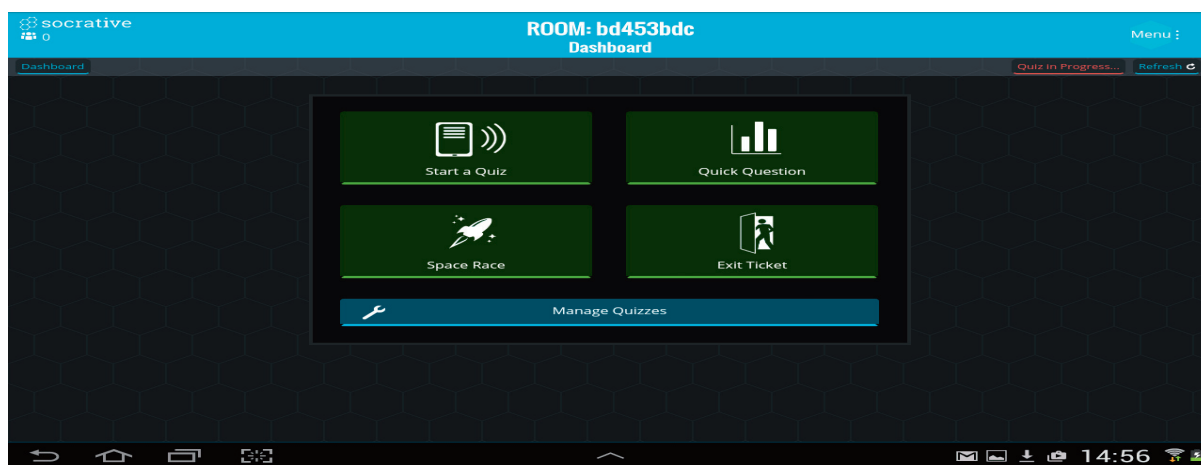
Autorom textu piesne *Hodina slovenčiny* je

Hodina slovenčiny je pieseň, ktorá ma

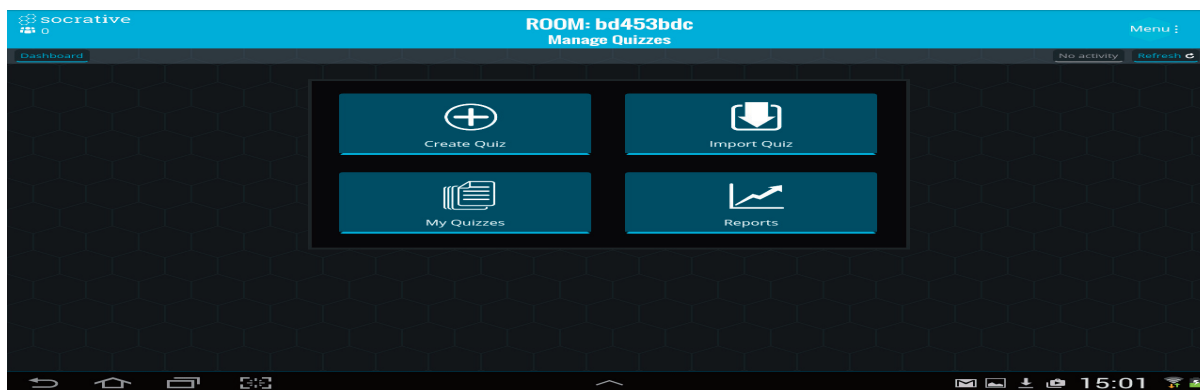
Príklad úloh s výberom správnej odpovede

Autorom hudby piesne *Hodina slovenčiny* je:

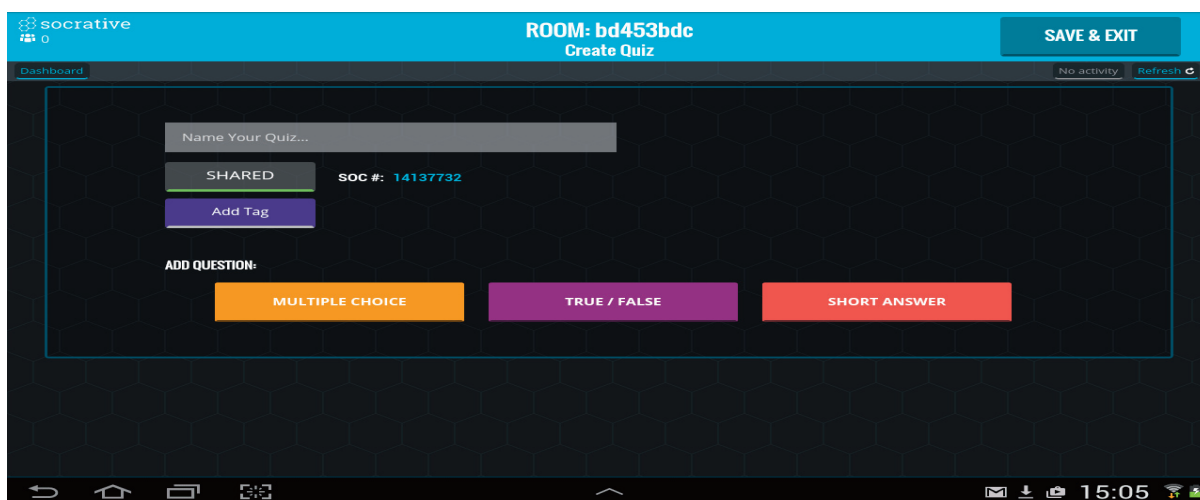
- a) Vašo Patejdl,
- b) Boris Filan,
- c) Kamil Peteraj,
- d) Jozef Urban.

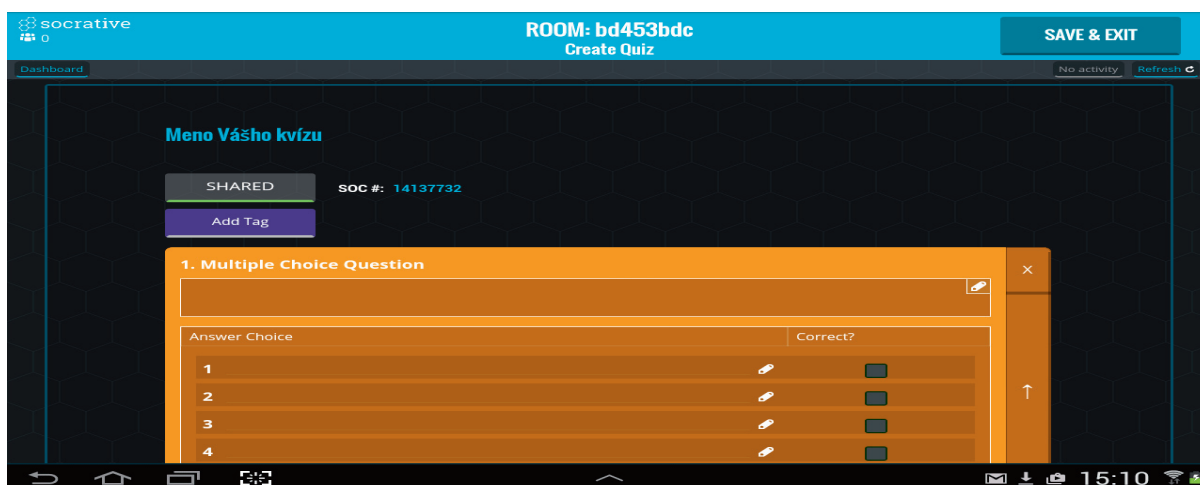
Obr. 26 Hlavné menu aplikácie Socrative – učiteľ

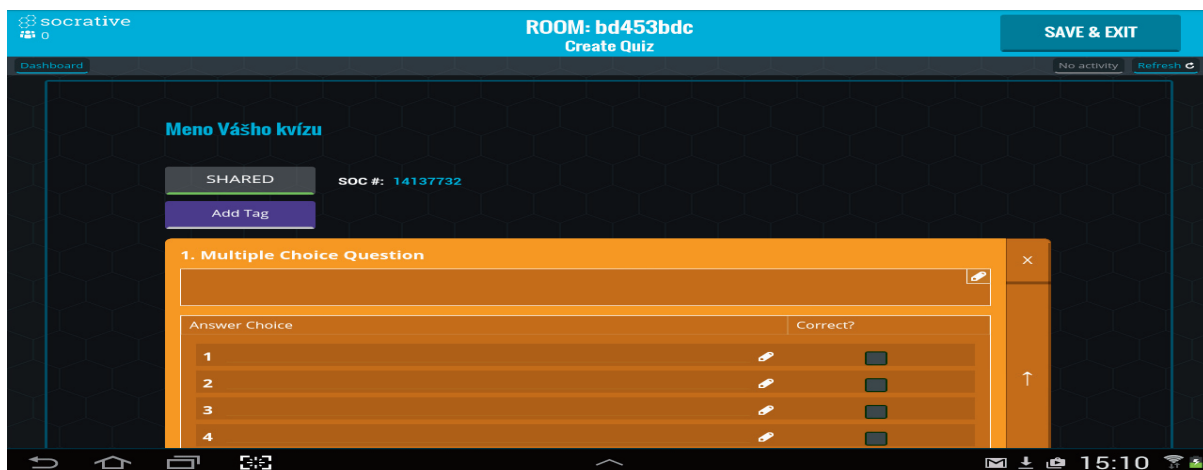
Obr. 27 Hlavné menu aplikácie Socrative – učiteľ

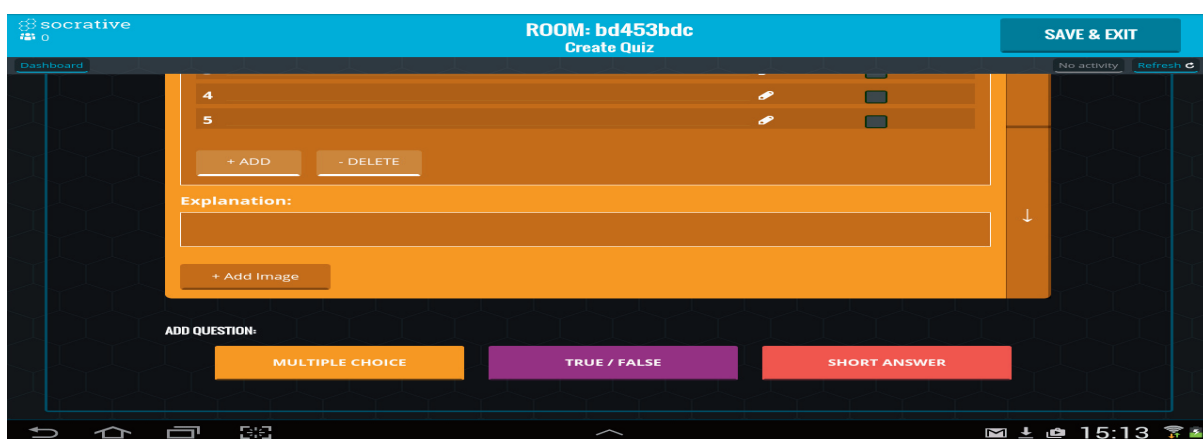
Obr. 28 Menu spravovania testov

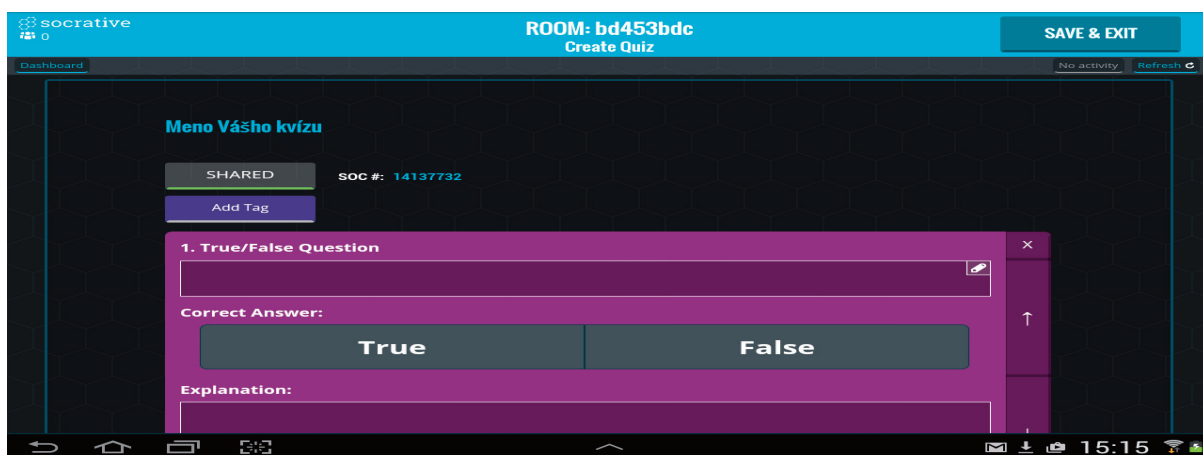
Obr. 29 Menu vytvárania testov

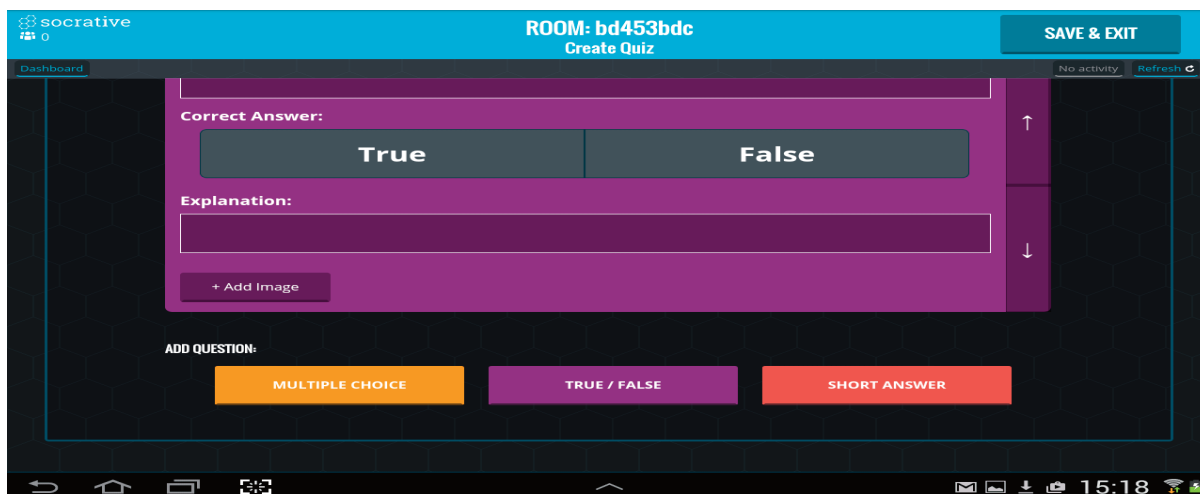
Obr. 30 Menu vytvárania testu s výberom správnej odpovede z viacerých navrhnutých

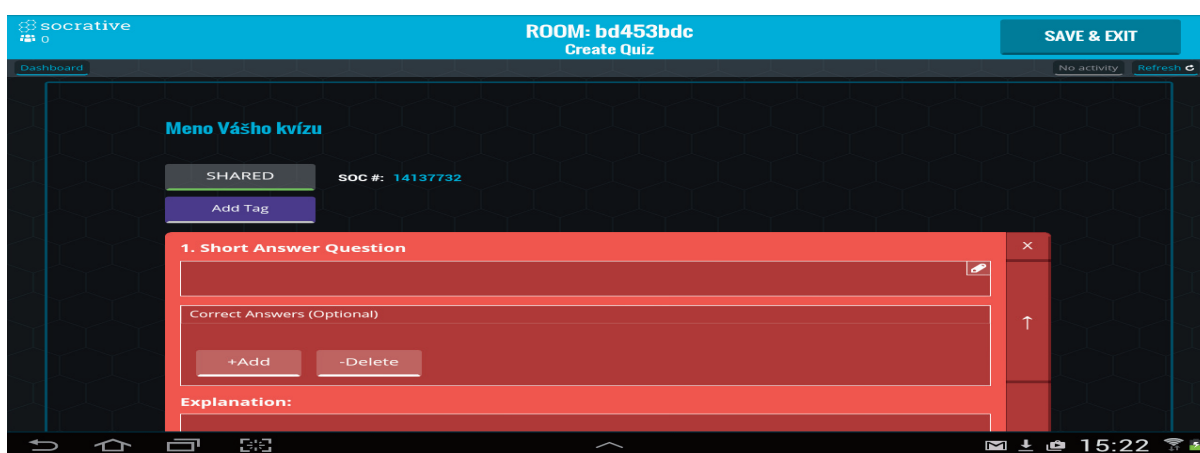
Obr. 31 Menu vytvárania testu s výberom správnej odpovede z viacerých navrhnutých – dolná časť stránky

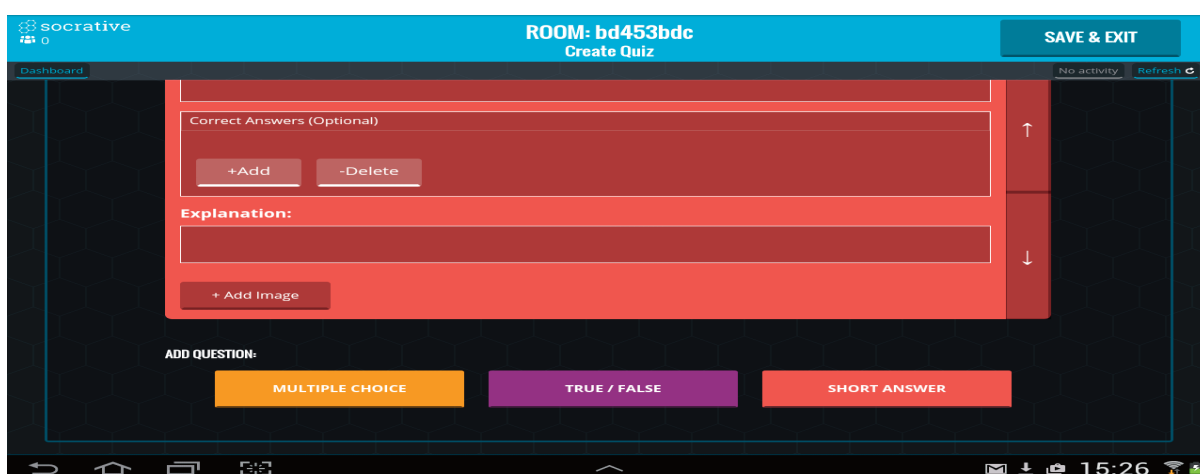
Obr. 32 Menu vytvárania testu typu „pravda/nie pravda – správna/nesprávna odpoveď“

Obr. 33 Menu vytvárania testu typu „pravda/nie pravda – správna/nesprávna odpoveď“ – dolná časť stránky

Obr. 34 Menu vytvárania testu typu „doplň – krátka odpoveď“

Obr. 35 Menu vytvárania testu typu „doplň – krátka odpoveď“ – dolná časť stránky

Projekt realizujeme ako triedny projekt pre žiakov druhého ročníka, ktorí produkt projektu prezentujú svojim spolužiakom a tiež svojim rodičom. V triede učiteľ pôsobí ako facilitátor.

Realizácia aktivity – príprava minikonferencie pre spolužiakov a rodičov

Časový rámec	2 vyučovacie hodiny – príprava minikonferencie v skupinách, domáca príprava žiakov – 1 týždeň priebežne
Aktivita, úloha	Žiaci majú k dispozícii výstupy z predchádzajúcich aktivít na tému <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> , na základe ktorých zhromaždia podklady na minikonferenciu pre spolužiakov a rodičov k danej téme.
Cieľ	Vytvoriť súbor materiálov na základe výstupov z predchádzajúcich aktivít na tému <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> ako podklad na minikonferenciu pre spolužiakov a rodičov. Realizovať minikonferenciu na tému <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> .
Výstupy	Minikonferencia pre spolužiakov, učiteľov a rodičov pod názvom <i>SNO očami žiakov 21. storočia</i> .

Hodnotenie projektu

Kritériá hodnotenia boli podrobne rozpracované (pripravila PK). Žiaci sú o nich informovaní na začiatku realizácie projektu. Podnety na hodnotenie projektu sú súčasťou učebného zdroja. Hodnotenie projektu je len námetom, ktorý učiteľ mení a dopĺňa podľa vlastného názoru. Pri spracovaní výstupov jednotlivých aktivít, ako aj pri spracovaní produktu projektu odporúčame učiteľom, aby pripomenuli svojim žiakom akceptovanie autorských práv a dôsledné citovanie použitých odborných prameňov.

Reflexia a vyhodnotenie projektu

Vyhodnotenie projektu z pohľadu učiteľa	Učiteľ na základe vypracovaných kritérií hodnotenia projektu vyhodnotí prácu žiakov. Kritériá hodnotenia môžu byť vypracované aj v jednotlivých predmetových komisiách. Na začiatku každého projektu žiakov oboznámime s kritériami hodnotenia. Väčšinou sa sústreďujeme na obsah, rozsah, formu, presnosť spracovaných informácií, na jazykovú správnosť a na prezentáciu výsledkov práce. V tomto projekte využijeme hodnotenie práce žiakov v projekte uvedené v tabuľke, ktorého celková bodová hodnota je 35 bodov. <u>Stupnica známkovania:</u> 100 % – 90 % = 1 89 % – 75 % = 2 74 % – 50 % = 3 49 % – 30 % = 4 29 % – 0 % = 5
Vyhodnotenie projektu z pohľadu žiaka	Žiaci uvítajú možnosť pracovať na projekte, prípadne pokračovanie v práci na ďalších projektoch počas celého školského roka. Žiakom v rámci sebareflexie môžeme pripraviť dotazník so zameraním na zistenie miery schopností žiakov v jednotlivých činnostiach v procese práce na projekte a ich záujmu o prácu v projekte.

Dotazník pre žiaka – reflexia žiaka

Odpovede zakrúžkujte v škále 1 – 5, pričom 1 znamená najnižšie bodovanie, napr. najnižšia schopnosť spolupracovať, 5 najvyššie bodovanie, žiak sa hodnotí ako veľmi schopný v danej oblasti.

P. č.	Som schopný/-á...					
1.	vyhľadať informácie a obrázky	5	4	3	2	1
2.	porozumieť informáciám a spracovať konspekt	5	4	3	2	1
3.	spolupracovať s ostatnými spolužiakmi v skupine	5	4	3	2	1
4.	hovoríť logicky, nahlas a zrozumiteľne	5	4	3	2	1
5.	prezentovať výsledky samostatne	5	4	3	2	1

Názov projektu:

Slovenské národné obrodenie očami žiakov 21. storočia

Kritériá hodnotenia	Max. počet bodov	Pridelený počet bodov
1. Individuálna práca na projekte:		
a) hľadanie a spracovanie materiálov	4 body	
b) fotodokumentácia, praktické spracovanie úlohy	4 body	
c) vhodný výber materiálov	2 body	
d) použitie informačno-komunikačných technológií	4 body	
2. Aktívna spoluúčasť na tvorbe projektu:		
a) zapájanie sa do tímovej práce	2 body	
b) kreativita	2 body	
c) konzultácia	4 body	
3. Tímová práca a prezentácia:		
a) forma spracovania projektu	2 body	
b) kvalita a množstvo spracovaného materiálu	2 body	
c) prezentácia projektu, obhajoba	3 body	
d) praktická ukážka	3 body	
4. Hodnotenie prác žiakmi		
hodnotenie celkového množstva vynaloženej práce	3 body	
5. Klasifikácia		
a) počet bodov spolu	35 bodov	
b) známka		

Reflexia – formou diskusie o realizácii jednotlivých úloh projektu

- Splnil projekt moje očakávania, ktoré som mal na jeho začiatku?
- Čo bolo mojím najväčším úspechom počas projektu?
- Čo sa mi počas realizácie projektu nepodarilo splniť?
- Čo bolo pre mňa počas realizácie projektu problematické?
- Ako by si charakterizoval projekt dvoma slovami?
- Prečo by si sa chcel/nechcel zapojiť do ďalšieho projektu?
- Ako si sa cítil počas realizácie projektu? Pomenuj 3 pocity.

Záver

Učebný zdroj *Edukačné médiá a ich využívanie v spoločenskovedných predmetoch v základnej a strednej škole* vznikol ako súčasť aktualizácie vzdelávacieho programu s názvom *Tvorivé využívanie edukačných médií v spoločenskovednom vzdelávaní v základnej a strednej škole* a prioritne pre účastníkov tohto vzdelávania, ktorého cieľom je rozvíjať a zvyšovať profesijné kompetencie pedagógov zavádzaním tvorivých edukačných médií ako efektívnych foriem do edukačného procesu spoločenskovedných predmetov. Aktualizačný vzdelávací program poskytuje učiteľom možnosť získať nové metódy práce, resp. prehĺbiť si doterajšie vedomosti a aplikovať ich vo svojej pedagogickej práci.

Cieľom učebného zdroja bolo vysvetliť podstatu tvorivých edukačných médií, akými sú obraz, fotografia, karikatúra, komiks, plagát, film a internet a ich analýzu vo vyučovaní, ponúknuť učiteľom možnosť zaradiť do svojej pedagogickej praxe prácu s tvorivými edukačnými médiami, a tým zlepšovať nielen svoju prácu, ale aj zvýšiť záujem žiakov o vyučovanie ktoréhokoľvek spoločenskovedného predmetu. Implementáciou tvorivých edukačných médií do edukačného procesu rozvíjať kľúčové kompetencie, rozvíjať kreativitu a kritické myslenie žiakov a zároveň rozvíjať poznatky medzipredmetových vzťahov. Každodenné výsledky pedagogickej práce učiteľov ukazujú, že je dôležité žiakom ponúknuť nové možnosti osvojovania si učiva, učenia sa a rozvíjať ich kritické myslenie a kreativitu. Prácu s tvorivými edukačnými médiami môžeme chápať ako cestu, ktorá zefektívňuje edukačný proces aj tým, že v sebe zahŕňa medzipredmetové vzťahy a prierezové témy. Vedie k lepším výsledkom žiakov prostredníctvom ich implementácie do edukačného procesu.

Nielen účastníkom vzdelávania, ale aj ostatným pedagógom, ktorí si prečítajú tento učebný zdroj, ponúkame okrem teoretických východísk aj množstvo praktických ukážok analýz jednotlivých edukačných médií či projektov, ktoré sú vyskúšané v pedagogickej praxi a ktoré môžu využiť vo svojej pedagogickej práci.

Zoznam bibliografických odkazov

- BENEŠ, Z., 1995. *Historický text a historická kultura*. Praha: UK.
- BOB, J., 1992. *Štúrovci*. Bratislava: Atrakt, 1992. ISBN 80-85543-02-8.
- ČAPEK, V., B. GRACOVÁ, T. JÍLEK a H. VÝCHODSKÁ, 2005. *Úvod do didaktiky dějepisu*. Plzeň: PF ZU.
- ČERNÝ, J. a kol. *Obrázky z československých dějin*. 1. vydání. Praha: Albatros. 125 s. ISBN 978-80-00-02244-4.
- DVOŘÁKOVÁ, M., J. KAŠOVÁ a A. TOMKOVÁ, 2009. *Učíme v projektech*. Praha: Portál. 173 s. ISBN 978-80-7367-527-1.
- DIESING, H., 2011. *Český komiks 1. poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Verzone. 359 s. ISBN 978-80-904546-8-2.
- GAVORA, P. et al., 2008. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra: Enigma. ISBN 978-80-89132-57-7.
- GAVORA, P., 2002/03. Metódy na zisťovanie porozumenia textu. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*. Roč. 49, č. 9 – 10, 2002/03, s. 277-283.
- GAVORA, P., 1998/99. Školská gramotnosť versus funkčná gramotnosť. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*. Roč. 45, č. 5 – 6, 1998/99, s. 143-147.
- GONICK, L., 2010. *Komiksová historie moderního světa 2: Od pádu Bastily po současnost*. Přeložil Tomáš Jeník. 1. vydání. Brno: BB/art. 255 s. ISBN 978-80-7381-807-4.
- GRACOVÁ, B. a D. LABISCHOVÁ, 2010. *Průručka ke studiu didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta. 276 s. ISBN 978-80-7368-584-3.
- HANULIAKOVÁ, D., 2013. Projektové vyučovanie a jeho hodnotenie. In: *Didaktika*. 2013, roč. 6, č. 1, s. 2-7. ISSN 1338-2845.
- HELDOVÁ, D., N. KAŠIAROVÁ a A. TOMENGOVÁ, 2011. *Metakognitívne stratégie učenia sa žiaka*. Bratislava: MPC Bratislava. 60 s. ISBN 978-80-8052-372-5.
- HOFFMEISTER, A., 1955. *Sto let české karikatury*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- HUDECOVÁ, D., 2007. *Jak modernizovat výuku dějepisu. Výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*. Praha: SPL Práce.
- KONÍČKOVÁ, J., 2010. Metódy a aktivity podporujúce čítanie s porozumením a rozvoj čitateľskej gramotnosti žiakov. In: *Naša škola*. Roč. XIV, č. 10, 2010/11, s. 32-37.

- KOŠŤÁLOVÁ, H., Š. MIKOVÁ a J. STANG, 2012. *Školní hodnocení žáků a studentů se zaměřením na slovné hodnocení*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-262-0220-2.
- KRATOCHVÍL, V., 2004. *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov. K transformácii vzťahu histórie a školského dejepisu*. Acta Historica Posoniensia V. Bratislava: FFUK, Katedra všeobecných dejín. ISBN 80-88982-94-4.
- KRATOCHVÍL, V. *Politika appeasementu a ČSR ikonograficky a v kombinovaných textoch* [online]. [cit. 2014-12-19]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/>
- KUNSTOVÁ, E. a kol., 2001. *Historické a didaktické inspirace. Oživené myšlenky – o vzdělání a dějepise od 17. ke 20. století*. 1. vydání. Praha: ASUD. 159 s. ISBN 80-239-3108-3.
- McCLOUD, S., 2008. *Jak rozumět komiksu*. Přeložil Richard Podaný. 1. vydání. Praha: BB/art. 216 s. ISBN 978-80-7381-419-9.
- PARKAN, F., T. MIKESKA a M. PARKANOVÁ, 2011. *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vydání. Plzeň: Fraus. ISBN 978-80-7238-694-9.
- PETRÁŇ, J. 1985. Kritika a interpretace pramenů. In: HROCH, M. a kol. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN, s. 168-175.
- PETRÁŠKOVÁ, E., 2007. *Projektové vyučovanie*. Prešov: MPC, 84 s. ISBN 978-80-8045-463-0.
- STRADLING, R., 2003. *Jak učit evropské dějiny 20. století* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Publikované 10. decembra 2003. [cit. 2014-12-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/jak-ucit-evropske-dejiny-20-stoleti>
- STRADLING, R., 2004. *Multiperpektíva ve vyučování dějepisu*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Publikované v 2004.
- ŠEVČÍKOVÁ, Z., 1998. Kritika humorom. In: *Historická revue*. Roč. IX, č. 8, 1998, s. 22-23.
- Štátny vzdelávací program Slovenský jazyk a literatúra, časť literárna výchova*, 2009. Ministerstvo školstva Slovenskej republiky.
- TOMENGOVÁ, A., 2010. *Čitateľské stratégie zlepšujúce schopnosť učiť sa*. Bratislava: MPC. 40 s. [cit. 2014-12-19]. Dostupné z: http://www.mpc-edu.sk/library/files/tomengova_publikace_a5.indd.pdf
- TUREK, I., 2010. *Didaktika*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o., 595 s. ISBN 978-80-8078-198-9.
- ZELEŇÁKOVÁ, S., 2006. *Multikultúrna výchova v škole (Debata a historické pramene ako prostriedky multikultúrnej výchovy vo vyučovaní dejepisu)*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum. ISBN 80-8052-274-X.
- ZORMANOVÁ, L., 2012. *Výukové metody v pedagogice*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4100-0.

Elektronické zdroje:

- BONĚK, J. Jak pracovat s historickou karikaturou ve výuce dějepisu. In: *Metodický portál: Články* [online]. 6. 12. 2006. [cit. 2014-12-20]. Dostupný z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/1038/JAK-PRACOVAT-S-HISTORICKOU-KARIKATUROU-VE-VYUCE-DEJEPISU.html>. ISSN 1802-4785.
- Obr. 1 Vojáci 1914 – 1918 [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:L%C3%A1szl%C3%B3_Medny%C3%A1nszky_Soldiers1914-1918.jpg

- Obr. 2 Ľudia a hory, 1944 [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.webumenia.sk/web/guest/search/-/results?orderBy=RELEVANCE&page=2&items=14&query=au:%22Martin%20Benka%22&layout=gridLayout&images=true&searchFor=data>
- Obr. 3 Bratislava [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.dobrodruh.sk/knihy/slovensko-na-starych-pohladniciach>
- Obr. 4 Klement Gottwald na demonštrácii na Staromestskom námestí v Prahe, február 1948. In: *Vila Tugendhat* [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/unorovy-prevrat.html?timeline=1>
- Obr. 5 „Reťaz priateľstva“, karikatúra z anglického časopisu, 1914. In: *Dejepis pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom* [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://gsa.edupage.org/files/dejepis-9.pdf>
- Obr. 8 Chruščov vs. Kennedy [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.blogovisko.sk/v-znameni-skorpiona-alebo-vyvrcholenie-a-pad-totality.html>
- Obr. 9 Voľte ženy [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/britain1906to1918/g3/cs1/g3cs1s6.htm>
- Obr. 10. [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://punch.photoshelter.com/image/I00001J3we-si3xmY>
- Obr. 12 Červený kríž [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.ww1propaganda.com/world-war-1-posters/ww1-red-cross-posters?page=4>
- Obr. 13 Štyri roky v boji [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.ww1propaganda.com/world-war-1-posters/women-ww1>
- Obr. 14 Toaletné mydlo [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://hvorecky.sk/tag/michal-hvorecky/page/54/>
- Obr. 15 Ľudovít Štúr a štúrovci. In: ZAVARSKÁ, S. a kol., 2008. *Slovenské dejiny v obrázkoch od najstarších čias po súčasnosť*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, s. 98-99. ISBN 978-80-7360-679-4.
- Obr. 16 Spisovný jazyk. In: ZAVARSKÁ, S. a kol., 2008. *Slovenské dejiny v obrázkoch od najstarších čias po súčasnosť*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, s. 100-101. ISBN 978-80-7360-679-4.
- ULAHELOVÁ, M., 2013. Ľ. Štúr a štúrovci. ZŠ Gbelce. Sekvencia vyňatá z druhej epizódy slovenského seriálu Štúrovci. **Ona je autorka seriálu? Čo znamená ZŠ Gbelce?**